

Kültür Tarihimiz Açısından Zengin Bir Kaynak: Sûr-nâmeler

Mehmet ARSLAN*

Sûrnâme Türü, Konusu ve Mahiyeti

“SÛR” kelimesi, “düğün, velîme, ziyâfet, şehrâyin, şenlik” anlamlarına gelmektedir. “Nâme” kelimesi ise “mektup, risâle, kitap” anlamlarının yanında; “yazılı belge, küçük kitap, herhangi bir konuda yazılan kitap” anlamlarıyla da birleşik kelimelerin yapımında kullanılmaktadır. Böylece “Sûrnâme”, “düğün, ziyâfet, şenlik ve benzeri konularda yazılan mensur ve manzum eserlerdir” şeklinde tanımlanabilir.

“Sûrnâmeler”, padişahların erkek çocuklarının (şehzadelerin) sünnet düğünlerini, kızlarının veya kız kardeşlerinin evlenme düğünleri vesilesiyle yapılan “Sûr-ı Hümayûn”ları anlatan edebî eserlerdir. Bu eserlerin bazıları yalnızca sünnet düğünlerini, bazıları yalnızca evlenme düğünlerini, bazıları ise hem sünnet, hem de evlenme düğünlerini birlikte anlatıyorlar. Bunların yanında örnekleri az olmasına rağmen şehzade veya sultanların doğumları münasebetiyle yapılan ve “Vilâdet-i Hümayûn” adını taşıyan şenlikleri anlatan “Vilâdetnâmeler” de “Sûrnâme” olarak nitelendirilmektedir.

Manzum veya mensur olarak bu konularda yazılan müstakil eserlere “Sûrnâme” denildiği halde, divanların içerisinde bulunan ve yine bu konuları daha edebî bir üslupla anlatan ve nesip kısımlarında düğün ve şenliklere ait tasvirler bulunan kasidelere de “Sûriyye Kasideleri” adı verilmektedir.

Bunların yanında yine şehzadelerin sünnetleri, padişahların kızları veya kız kardeşlerinin düğünleri, özellikle de şehzade veya sultanların doğumları vesilesiyle yapılan şenlikleri anlatan ve divanların içinde çokça bulunan tarih manzumeleri vardır ki bunları da “Sûriyye Tarihleri” olarak nitelendiriyoruz. “Sûriyye

* Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Tarihleri”, sadece bu şenliklerin yapıldığı tarihleri bildirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu şenliklerin bazı özelliklerini de sanatlı bir üslupla ifade ediyor.

“Sûrnâmeler”, yalnızca padişah ve çevresinin şenliklerini konu edinmelerine rağmen, “Sûriyye Kasideleri” saray çevresinin dışındaki şenlikler için de yazılabiliyordu. Mesela Nev’î’nin “Der Vâsf-ı Sûr-ı Sünnet-i Mahdûm-ı Muhammed Çelebi Merhûm” başlıklı 25 beyitlik kasidesi bu konudaki düşüncemizi teyit etmektedir. Bu kaside dönemin ekâbirinden Muhammed Çelebi’nin oğlu için yapılan sünnet düğünü münasebetiyle yazılmıştır.

Osmanlı döneminde “Sûr-ı Hitân” denilen şehzadelerin sünnet törenlerinin; padişah kızları veya kız kardeşlerinin “Sûr-ı Arûs, Sûr-ı Velîme, Sûr-ı Ci-hâz” denilen evlenme şenliklerinin; “Vilâdet-i Hümâyûn” denilen ve padişahların şehzade veya sultanlarının doğumları vesilesiyle yapılan eğlencelerin, şehriyânlerin anlatıldığı “Sûrnâmeler”, Türk Edebiyatı’na mahsus bir türdür.

Tarihçilerin bazen kuru bir ifadeyle anlattıkları ve tarih sayfalarında kalan bu şenlikler, “Sûrnâme” müellifleri tarafından daha canlı, sanatlı ve gösterişli ifadelerle edebiyatımıza kazandırılmıştır. Bu “Sûrnâmeler”den mensur olanlarının bazıları daha az sanatlı bir ifadeyle tarih anlatımına yakın bir şekilde sergilenmişlerdir. Çünkü bu “Sûrnâmeler” bir nevi tarih özelliği de taşımaktadır. Hatta mensur “Sûrnâme” müelliflerinden Haşmet ve Lebîb’in “Sûrnâme” de yazmaları sebebiyle tarihçi olarak kabul edildikleri gözlenmektedir.

Belirttiğimiz gibi tarihçiler, tarihi olaylar içinde bu düğün ve şenlikleri de anlatmışlardır. Mesela 1720 yılında yapılan şenliği Vehbî ve Hazîn “Sûrnâme” tarzında anlattıkları gibi, tarihçi Râşid de bu düğünü günü gününe hikaye etmiştir.

Bu tür mensur “Sûrnâmeler”de amaç, manzumalarda olduğu gibi sanat göstermek değil, olayları ayrıntularıyla sunmaktır. Genellikle olayların günü gününe anlatıldığı bu tür eserlerde söz sanatları ikinci plandadır. Tarih anlatımından farkı, eserin anlatımını güçlendirmek için araya bazı mısra, beyit veya değişik türde şiirlerin serpiştirilmiş olmasıdır. Bir de “Sûrnâmeler”de olaylara bakış açısı, tarihçilerde olduğu gibi katı ve yargılayıcı, yorumlayıcı değil, daha müsamahakâr ve daha çok eğlenceye yöneliktir.

Mesnevi şeklinde yazılan manzum “Müstakil Sûrnâmeler”de, kaside şeklinde yazılan “Sûriyye Kasideleri”nde, hatta “Sûriyye Tarihleri”nde ise durum tamamen farklıdır. Bu tür “Sûrnâmeler”in şairleri “Divan Şiiri” dilinin bütün imkânlarını sonuna kadar kullanmaktadırlar. Özellikle övgüye de dayanan “Sûriyye Kasideleri”nde kaside türünün genelinde olduğu gibi süslü, sanatlı bir anlatım göze çarpmaktadır.

Manzum ve mensur müstakil “Sûrnâmeler”de olayların anlatım sırası ve şekli genelde birbirine benzemekle beraber, özellikle mensur “Sûrnâmeler”de ayrıntıların mükemmel bir şekilde vurgulanması dikkati çeken bir husustur.

Buna rağmen genel bir anlatımla şenlikler, düğünler ve bunların “Sûrnâmeler”de veriliş şekli, o düğünün veya şenliğin kendine has özelliklerine ait bazı farklılıklar bir kenara bırakılırsa eserin hacmine, önem verdiği konulara göre aşağıdaki sırayı izlemektedir:

Özellikle Osmanlıların parlak devirlerinde “1001 Gece Masalları”nı andıran bir ihtişam içinde geçen ve büyük bir şenliğe dönüşen bu düğünlerin hazırlıklarından sorumlu olmak üzere saray teşkilatından güvenilen bir kimse -bazen bir vezir- “Sûr Emîni” olarak tayin edilir, yapılan harcamaları tespit için de “Sûr Emîni” tarafından bir katip seçilir. Düğün hazırlıkları yapılırken bir taraftan da -bazı “Sûrnâmeler”e göre bir yıl veya altı ay öncesinden- davet edilecek kimselelere davet mektupları gönderilir.

Konuklar ve düğünü izleyecekler için müsait yerler yapılır, çadırlar kurulur. Düğün için gerekli mutfak araçları ve malzemeleri temin edilir. Düğün zamanı gelince padişah ve çevresi kendilerine ayrılan yerlerde oturarak davetlileri ve elçileri kabul eder, karşılıklı hediye alışverişinde bulunurlar. Doğal olarak bütün bunlar düğün için önceden hazırlanan geniş bir alanda, şenlik alanında cereyan etmektedir.

“Nahıl Alayları”nın ve “Şeker Âlâtı”nın geçişinden ve sünnet olacak şehzadelerin alana gelişinden sonra eğlenceler yapılır, ziyafetler verilir, bunlar düğünün veya şenliğin sonuna kadar gece ve gündüz olmak üzere devam ederdi. Bu arada esnaf alayları geçişleri ve gösterilerini yaparak hediyelerini verirler ve hünerler gösterirlerdi. Kandil donanmaları yapılır, oyuncuların gösterileri izlenir, sünnet merasimi yapılır ve düğün sona ererdi. Bazen Nâbî ve Abdî'nin anlattığı düğünde olduğu gibi düğünden sonra at koşuları da yapılırdı.

Evlence düğünlerinde bu genel programın dışında cihaz ve arus alaylarının geçişi, cihaz ziyareti ve damadın ayrıca verdiği “Velîme Ziyâfeti” de söz konusuydu. Padişah çocuklarının doğumu vesilesiyle yapılan ve “Vilâdet-i Hümayûn” denilen şenliklerde ise mekan pek önemli değildi. Çocuğun doğumunun dellallar vasıtasıyla bütün şehre, bazen bütün ülkeye ilanından sonra, daha önceden yapılan hazırlıklar muvacehesinde bütün şehir bir şenlik alanı haline gelir; donanmalar, şehriâyinler, eğlenceler günler geceler boyunca her tarafta devam ederdi. Yine bu “Vilâdet-i Hümayûn”ların bir önemli tarafı da “Beşik Alayları”nın yapılmasıydı.

Bütün bu anlatım birliğine rağmen “Sûrnâmeler”, ağırlık verdikleri konular açısından bazı farklılıklar da göstermektedir. Her “Sûrnâme” kendine has anlatım biçimi içerisinde belli konulara ve olaylara daha çok yer ayırmıştır. Hediyelere ve bunların dökümüne ayrıntılarıyla yer veren bir “Sûrnâme”nin yanında, esnaf alaylarının anlatımını ön plana çıkaran bir “Sûrnâme”ye de rastlamak mümkündür. Yine bir “Sûrnâme” eğlencelere geniş yer verirken, diğer biri donanma şenliklerini detaylı olarak anlatmayı tercih etmiştir.

Belirttiğimiz gibi “Sûrnâmeler”in hepsinde saraydaki doğum, sünnet ya da evlenme münasebetiyle yapılan düğünler, eğlenceler, şenlikler işlenmekle beraber konu seçimi, işleniş biçimi ve müelliflerinin olaylara yaklaşımları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

“Sûrnâmeler”de öne çıkarılan noktaların dağılımına bakıldığında bunların hediye listelerinden gösterilere, davetlilerden kullanılan eşyalara ya da giysilere kadar uzandığı görülür. Bu, öyle gösteriyor ki müellifin yazış sebebinin, amacının da ortaya çıkaran bir noktadır. Müellif neyi anlatmak istiyor? Osmanlı hanedanının zenginliğini mi? Öyleyse hediyeleri uzun uzadıya değerleriyle birlikte anlatmalıdır. Yoksa düğünün, önemli kişileri bir araya getiren bir olay olduğunu mu vurgulamak istiyor? O zaman katılan kişileri adları ve meslekleriyle anlatmalıdır. Ama eğer önemli olan eğlence kısmıysa oyuncular ve esnaf alayları bütün ayrıntılarıyla verilmelidir.

Böylece ortaya, aralarında bazı farklılıklar olan eserler çıkmaktadır. Hepsinin ortak paydası ise genel bir konu birliğidir, fakat anlatılan yönleriyle birbirlerinden farklılıklar arz etmektedirler.

Mesela “Âlî Sûrnâmesi”nde esnaf alaylarının anlatımı neredeyse eserin üçte birini kapsadığı halde, “Rif’at ve Es’ad Sûrnâmeleri”nde bunlardan söz edilmiyor. Bir karşılaştırma yapılabilmesi açısından “Sûrnâmeler”in, anlatımları içerisinde ağırlık verdikleri konuları aşağıdaki şekilde vermek mümkündür:

- “Nâfi Sûrnâmesi”nde davetliler, ateş işleri, donanmalar, oyunlar, özen gösterilerek anlatılan konular arasında yer alıyor.
- “Tahsin Sûrnâmesi”nde fişek gösterileri, oyuncuların anlatımı önem kazanıyor.
- “Hızır Sûrnâmesi”nde davetliler, ziyafetler, oyun ve eğlenceler, sünnet merasimi ön plana çıkıyor.
- Müellifi belli olmayan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 2802’deki mensur “Sûrnâme”de davetliler ve bunların rütbe ve lakapları ile hediyelerin en ince ayrıntılarına kadar anlatılması; İstanbul’da bulunan tekke, zaviye, dergâh, Mevlevihane, cami ve mescitlerden detaylı olarak bahsedilmesi dikkati çekiyor.
- Lebib ise “Sûrnâme”sinde düğüne davet edilen kişilerin isimlerini bir bir kaydediyor. Bunun yanında nişan alayına ve ziyafetlere de geniş yer ayırıyor.
- “Rif’at Sûrnâmesi”nde günlere göre ziyafetlerin anlatımı önem kazanmakla beraber, eğlencelere de ağırlık verilerek bunlar genişçe anlatılıyor.
- Melek İbrâhim’in bir “Vilâdetnâme” olan “Sûrnâme”si ise beşik alaylarına, donanma şenliklerine ve eğlencelere ağırlık veren bir tarzda yazılmış.
- Yine bir “Vilâdetnâme” olan Haşmet’in eserinde vilâdetin ilanı, beşik

alayları ve sayıları 145 kadar olan esnafın geçişinin anlatımı ile donanma şenliklerinin tavsifi ön plana çıkıyor.

- 168 varaklık hacimli bir mensur “Sûrnâme” olan “Hazîn Sûrnâmesi”nde gece gündüz düzenlenen gösteriler, esnaf alaylarının anlatımı ve hediyelerin dökümü ağırlık kazanıyor.
- Özellikle “Mensur Sûrnâmeler” arasında süslü ve ağır bir dil ve anlatımla yazıldığı görülen “Vehbî Sûrnâmesi”nin ise, “Sûrnâmeler”de bulunması gereken hemen tüm özellikleri ihtiva etmesine rağmen yine de bazı bölümlere ve konulara daha çok önem ve ağırlık verdiğini söyleyebiliriz. Ağırlık verdiği konular arasında ziyafetler, eğlenceler ve gösterilerle esnaf alayları ve bunların nitelikleri dikkati çekiyor.
- “Abdî Sûrnâmesi”nde en çok dikkati çeken bölüm, hediyelerin anlatıldığı bölümdür. Bu bölümde hediyeler, veren kişiler, değerleri ve sayılarına varıncaya kadar detaylarıyla anlatılmıştır. Ayrıca ziyafetlere ve sofraya düzenine de geniş yer verilmiştir.
- Nâbî, aynı düğünü anlattığı Abdî’den farklı olarak, hediyelerden de söz etmesine rağmen ziyafet ve eğlenceleri ön plana çıkarmış, ayrıca at koşularını ve bunlara verilen ödülleri de ayrıntılarıyla anlatmıştır.
- Osmanlı döneminin en muhteşem düğünlerinden birisini, belki de en önemlisini anlatan Âlî ise eserinde esnaf alaylarına, bunların hediye ve gösterilerine geniş yer ayırmıştır. Bunun yanında ikinci planda eğlence ve gösterilere, ziyafetlere de yer verdiğini söyleyebiliriz.
- Âlî’nin de anlattığı düğünü resmeden İntizâmî’nin “Sûrnâmesi”nde de esnaf alayları ve bunların anlatımı ön plana çıkıyor. Bunun yanında düğünü günü gününe anlatan bu eserde ziyafetlere verilen önem ve bunların ayrıntılı özelliklerinin anlatımı da söz konusudur.

1298 yılında Orhan Gazi’nin Nilüfer Hatun’la evlenmesi ve bu vesileyle yapılan ilk düğün, 1365’te I. Murad’ın şehzadesi Bayezid (Yıldırım) için yapılan ilk sünnet şenliği, XIX. yüzyılın sonunda (1899’da) II. Abdulhamid’in şehzadesinin sünnet düğünü vesilesiyle –ki bu şenlik, Osmanlı’da görebildiğimiz son büyük şenliktir- şenlikler yapılmıştır. Sayısı yüzleri bulan bu düğün ve şenliklerin tamamı, tarih kitaplarına geçmemiştir ve bunlardan ancak 55 kadarı tespit edilebilmiştir. Tespit edilebilen bu 55 kadar düğün ve şenlikten ancak 11 tanesi müstakil mensur veya manzum “Sûrnâmeler”e konu olmuş, çok az bir kısmı da “Sûriyye Kasideleri”nde veya “Sûrnâme” niteliği taşıyan bölümleri haiz eserlerde işlenmiştir.

Bu şenliklerden 11 tanesini işleyen müstakil manzum ve mensur “Sûrnâmeler”den tesbit edebildiğimiz kadarıyla ilk müstakil “Sûrnâme”, Gelibolulu Âlî’nin 1582 yılındaki muhteşem düğünü anlattığı *Câmî’u’l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr* adlı mesnevi şeklindeki 2775 beyitlik manzum “Sûrnâme”sidir. Son

müstakil “Sûrnâme” ise 1858 yılında Abdulmecid’in kızları Cemile Sultan ile Mahmud Celaleddin Paşa’nın ve Münire Sultan ile İbrahim İlhami Paşa’nın evlenmeleri dolayısıyla yapılan düğünü anlatan Nâfi’nin *Sûrnâme-i Selâtin* veya *Peyâm-ı Sûr* adıyla anılan 14 varaklık mensur “Sûrnâmesi”dir.

Yine tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk “Sûriyye Kasidesi”, Yavuz Sultan Selim’in kızı ve Kanuni Sultan Süleyman’ın kız kardeşi Hatice Sultan ile vezir-i a’zam Makbul (Maktul) İbrahim Paşa’nın 1524’te yapılan düğünü üzerine Hayâlî Bey’in yazdığı “Kasîde Der-Sûr-ı İbrâhim Paşa” başlığını taşıyan 36 beyitlik kasidedir. Başlı başına müstakil eserler olmadığı, divanlarda ve mecmualarda bulunduğu, bütün divanların ve mecmuaların incelenmesinin mümkün olmadığı göz önüne alınırsa “Sûriyye Kasideleri”nin ilk ve son örnekleri konusunda iddialı fikirler ileri sürmek istemiyoruz. Yine de incelediğimiz 50 kadar önemli divana dayanarak Hayâlî Bey’in bu kasidesini -aksi ortaya çıkıncaya kadar- ilk “Sûriyye Kasidesi” olarak sunabiliriz.

Yine düğünlerin ve şenliklerin tarihini veren ve kısaca bazı özelliklerini de bazen edebî bir üslup içinde anlatan “Sûriyye Tarihleri”nin ilk ve son örnekleri konusunda da iddialı bir fikir yürütemiyoruz. Bilindiği gibi bu tür tarih manzumeleri divanlar ve mecmualarda yüzlerle ifade edilebilecek bir sayıya ulaşmaktadır.

“Sûrnâmeler”, kültür tarihi kavramı içerisinde, yazıldıkları ve anlattıkları dönemin edebiyat, tarih, folklor, devlet yönetimi, sosyoloji, iktisat vb. açılardan incelenmesine yardımcı olabilecek muhtelif bilgileri ve nitelikleri ihtiva etmektedir. Manzum ve mensur “Sûrnâmeler”in ihtiva ettiği konuları ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde vermek mümkündür. Bu konulara bakıldığında “Sûrnâmeler”in kültür tarihi açısından nasıl gerçek birer hazine olduğu ortaya çıkacaktır:

Giyim-kuşam adları ve özellikleri; kumaş, kürk, mefruşat adları ve özellikleri; kap-kacak isimleri ve özellikleri; muhtelif hediyeler ve özellikleri; yiyecek ve içecek isimleri ve özellikleri; hamam kültürü ve kullanılan aletler; ateş işleri, donanma şenlikleri, fişek gösterileri, kandiller ve mahyalar; gösteri sanatları, sanatçıları, eğlenceler, oyunlar, oyuncu kolları; musiki makamları, aletleri, musikiyle ilgili genel unsurlar; Osmanlılarda saray, merkez, bahriye, ilmiye, kapıkulu teşkilatları; esnaf alayları, gösterileri, esnaf isimleri ve diğer özellikleri; mimarlık, dekor ve süsleme sanatları; şekerden yapılan temsili hayvanlar, bahçeler ve diğer unsurlar; nahıllar, düğün mumları ve özellikleri; dramatik savaş gösterileri; sunulan hediyelerin ayrıntılı listeleri ve değerleri; silahlar, çeşitleri ve özellikleri; atlar, atlarla ilgili koşumlar ve diğer unsurlar; binicilik, at yarışları, okçuluk, güreş, matrak, cirit vb. gibi muhtelif spor gösterileri; denizcilik, gemiler ve diğer unsurlar; mücevherler, çeşitleri ve diğer özellikleri; baharatlar, şifalı otlar; güzel kokular (trıyyat) ve özellikleri; beşik alayları; cihaz, arus ve nişan alayları; sünnet merasimleri ve özellikleri; teşrifat usulleri; düğün merasimleri ve özellikleri; davet edilen yerli, yabancı devlet erkânı, bunların isimle-

ri, mevki ve makamları; düğünler için yapılan masraflar ve bunların dökümü; düğün levazımının tertibi için yurt içi ve yurt dışından getirilen malzemeler ve şahıslar; ziyafetlerde ve hediyelerde hiyerarşik düzen; düğünlerde folklorik adetler ve gelenekler; minyatürler; Karagöz ve orta oyunu; düğün mekânları ve mekânların düzenleniş şekilleri; altın, gümüş ve çanak yağmaları; genel olarak yağma geleneği; düğün düzeninin ve asayişin sağlanması için yapılan işlemler ve alınan tedbirler; hânende, sâzende ve rakkaslar.

Kronolojik Olarak Sûrnâmeler ve Bunların Anlattığı Düğün ve Şenlikler

Aşağıda Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri hakkında yazılmış olan günümüze kadar tespit edilebilen Sûrnâmeleri, bunların müelliflerini, anlattıkları düğün ve şenlikler ile bu eserlerin kütüphane numaralarını veriyoruz.

1. 1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed için yapılan muhteşem sünnet düğününü anlatan "Sûrnâmeler":
 - i. Gelibolulu Mustafa Âlî, *Câmi'u'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr*, manzum. Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat No: 203 (109 varak, 2735 beyit); Nuruosmâniye Kütüphanesi No: 4318 (107 varak, 2772 beyit); Bayezit Devlet Kütüphanesi Veliyyüddin Efendi Bölümü No: 1916 (Mecmua içinde, 107b-182a varakları arasında 75 varak, 2763 beyit); Mısır, Kahire Kütüphanesi No: T.K. 222 (mecmua içinde).
 - ii. İntizâmî, *Sûrnâme-i Hümayûn*, mensur. Yz.: Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu No: 642 (142 varak); İstanbul Atatürk Kitaplığı, Belediye Kitapları bölümü No: O. 108 (72 varak, baştan ve ortadan bazı varaklar eksik); Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine No: 1344 (432 varak ve içerisinde 437 minyatür var. Baştan ve sondan bir miktar varak eksik); Viyana Nationale Bibliotheque No: 1019; Leiden Kitaplığı No: 309.
2. 1675 yılında IV. Mehmed'in şehzâdeleri Mustafa ve Ahmed için yapılan sünnet düğününü ve kızı Hatice Sultan ile Musahip Mustafa Paşa'nın evlenmeleri dolayısıyla yapılan düğünü anlatan "Sûrnâmeler":
 - i. Nâbî, "Sûrnâme (Vekâyi'-i Hıtân-ı Şehzâdegân-ı Hazret-i Sultân Muhammed-i Gâzî)", manzum. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 1774 (mecmua içinde, La'lî-zâde'nin *Risâletü'l-Müte'alikâtü bi-Tarîki'l-Bayrâmiyye* adlı eserinin sayfa kenarlarına hâşiye olarak yazılmış. 41a-58b varakları arasında 587 beyit).
 - ii. Abdî, "Sûrnâme-i Abdî", mensur (Değişik nüshalarda: "Sûrnâme-i Sultân Muhammed b. İbrâhim Han", "Vekâyi'nâme-i Sûr-ı Hümayûn", "Mecma'-ı Sûr-ı Hümayûn" isimleri altında). Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine No: 1573 (59 varak), Revan No: 823 (31 varak); Millet Kütüphanesi Ali Emîri Tarih No: 343 (mecmua içinde 1b-28a arası 28

varak); Bayezit Devlet Kütüphanesi Umumi No: 10391 (üç ciltlik “Riyâz-ı Belde-i Edirne”nin birinci cildinin 234-261 sayfaları arasında); Edirne Selîmiye Kitaplığı No: 2315 (“Riyâz-ı Belde-i Edirne” içerisinde); Paris Bibliotheque Nationale Ancient Fonds, Supplement No: 501 (29 varak), No: 880 (61 varak), No: 1045 (67 varak); Viyana Milli Kütüphane No: 1072 (41 varak).

3. 1710 yılında II. Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile Maktul Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın evlenmesi dolayısıyla yapılan düğünü anlatan “Sûrnâmeler”:
 - i. “Sûrnâme”, mensur (müellifi belli değil). Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1573/2 (mecmua içinde altı varak).
 - ii. “Sûrnâme”, mensur (müellifi belli değil). Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi No: D-10591 (9 varak).
4. 1720 yılında III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid için yapılan sünnet düğünlerini; Sultan II. Mustafa'nın kızları Ayşe Sultan ile Ağrıboz Muhafızı İbrahim Paşa ve Emetullah Sultan ile Sirke Osman Paşa'nın evlenme düğünlerini konu edinen “Sûrnâmeler”:
 - i. Vehbî, “Sûrnâme-i Vehbî”, mensur. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 6099 (160 varak), No: 6124 (165 varak), No: 1607 (mecmua içinde 237b-372a varakları arasında 135 varak), No: 3035 (248 varak); Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat No: 223 (230 varak), Yeni No: 607 (122 varak), Yeni No: 3954 (mecmua içinde 1b-112b varakları arasında 112 varak), Revan No: 825 (173 varak), Hazine No: 1574 (134 varak), Ahmet III no: 3593 (Levni'ye ait 137 minyatürü ihtiva ediyor), Ahmet II-I No: 3594 (221 varak ve imzasız 140 minyatürü ihtiva ediyor); Süleymaniye Kütüphanesi M. Halid Efendi No: 244 (223 varak), Esat Efendi No: 2282, Esat Efendi No: 3348/4 (31b-66a varakları arasında mecmua içinde), Hamidiye No: 952 (194 varak), Zühdü Bey No: 266 (78 varak); Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emîri Tarih No: 344 (209 varak), Ali Emîri Tarih No: 343 (mecmua içinde 29b-130a varakları arasında); İstanbul Bayezid Belediye Kütüphanesi, M. Cevdet No: K-147 (228 varak).
 - ii. Hazîn, “Sûrnâme-i Hazîn”, mensur: Bayezid Devlet Kütüphanesi Nuredin Paşa No: 10267 (168 varak).
5. 1724 yılında III. Ahmed'in kızları Ümmü Gülsüm'ün Ali Paşa; Hatice Sultan'ın Ahmed Paşa; Atika Sultan'ın Mehmed Paşa ile evlenmelerini konu edinen “Sûrnâme”:
 - i. “Sûrnâme”, mensur (müellifi bilinmiyor): Paris Bibliotheque Nationale No: H.O. 95 (23 varak).
6. 1759 yılında III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu üzerine yapılan şenlikleri anlatan “Sûrnâme”:

- i.* Haşmet, “Vilâdetnâme-i Hümâyûn (Vilâdetnâme-i Hibetullâh Sultan)”, mensur. Yz.: Süleymaniye Kütüphanesi Raşid Efendi No: 992 (mecmua içinde 280b-292a varakları arasında), Esat Efendi No: 2511/2 (mecmua içinde 81b-95a varakları arasında); Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1603 (40 varak), Yeni No: 3979 (37 varak); Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih No: 626 (34 varak); Ankara Milli Kütüphane No: Yz.A.1925/1 (mecmua içinde 1b-20a varakları arasında).
- 7.** I. Abdulhamid’in 1776 tarihinde doğan kızı Hatice Sultan’ın doğumu için yapılan şenlikleri anlatan “Sûrnâme”:
- i.* Melek İbrâhim, “Sûrnâme (Vilâdetnâme-i Hatice Sultan), mensur. Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine No: 1631 (30 varak).
- 8.** 1834 yılında II. Mahmud’un kızı Sâliha Sultan ile Halil Rifat Paşa’nın evlenmelerini konu edinen “Sûrnâmeler”:
- i.* Rif’at, “Sûrnâme-i Rif’at (Gülşen-i Hurremî)”, manzum. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No:5555 (41 varak).
- ii.* Es’ad, “Sûrnâme”, manzum. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 3022 (4 varak).
- iii.* “Sûrnâme”, mensur (müellifi belli değil). Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi İbnülemin No: 2802 (87 varak).
- 9.** 1836 tarihinde II. Mahmud’un kızı Mihrimah Sultan ile Ferik Mehmed Said Paşa’nın düğününü ve şehzadeleri Abdulmecid ile Abdulaziz’in aynı tarihteki sünnet düğünlerini anlatan “Sûrnâmeler”:
- i.* Lebîb, “Sûrnâme-i Lebîb”, mensur. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 6097 (142 varak).
- ii.* Hızır, “Sûrnâme-i Hızır”, manzum (Bu eserde yalnızca sünnet düğünü anlatılmakta olup, evlenme töreninden bahsedilmemektedir). Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 6122 (9 varak, 320 beyit); Ankara Milli Kütüphane No: Yz. C. 5/2 (mecmua içinde, “Sûrnâme”nin sadece baştan 133 beytini ihtiva eden eksik bir nüsha).
- iii.* “Sûrnâme”, mensur (müellifi belli değil): Nedret İşli Koleksiyonu.
- 10.** 1847 yılında padişah Abdulmecid’in şehzadeleri Mehmed Murad ve Abdulhamid için tertip edilen sünnet düğününü anlatan “Sûrnâme”:
- i.* Tahsîn, “Sûrnâme-i Tahsîn”, manzum. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 623 (12 varak).
- 11.** 1858 yılında Abdulmecid’in kızları Cemile Sultan’ın Mahmud Celaleddin Paşa; Münire Sultan’ın İbrahim İlhami Paşa ile evlenmeleri vesilesiyle yapılan düğünü konu edinen “Sûrnâme”:
- i.* Nâfi, “Sûrnâme-i Selâtîn (Peyâm-ı Sûr)”, mensur. Yz. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 2998 (14 varak).

Yukarıda adı geçen “Sûrnâmeler”den, özellikle manzum “Sûrnâmeler”den yola çıkarak “Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri”nin nasıl yapıldığını, törenlerin ve genel olarak şenliğin hangi sırayı izlediğini aşağıda veriyoruz:

Düğün ve Şenliklerin Sebep ve Fonksiyonları

Osmanlı döneminde yapılan düğün ve şenliklerin sünnet, evlenme, doğum gibi görünen sebeplerinin yanında başka sebep ve fonksiyonları da vardı. Bu sebeplerden en önemlisi iç ve dış dünyaya karşı devletin ihtişamının sergilenmesiydi.

Bu düğün ve şenlikler bir sosyal dayanışma ve kaynaşma ortamı da yaratmaktaydı. Osmanlı toplumunun her kesiminden insan -bir kısmı izleyici, bir kısmı gösterici, bir kısmı da görevli ve davetli olmak üzere- bu şenliklere katılabiliyordu. Böylelikle halkın sarayla irtibatı bir kat daha artıyor ve bazı merakları da bu vesileyle gideriliyordu. Bazı dinî ve sosyal yasakların da bu şenliklerde –sınırlı bir zaman için dahi olsa- ortadan kalktığı gözleniyor ve bu durum halk arasında bir rahatlamayı da beraberinde getiriyordu.

Bazen de bu şenlik ve düğünler, bazı siyasî ve askerî başarısızlıkların veya doğal afetlerin sonuna denk getirilmeye çalışılıyordu. Böylelikle, bir nebze olsun bu başarısızlıklar unutturulmak, acılar hafifletilmek hedefleniyordu.

Düğün ve şenliklerin dinî görünümü de önemliydi. Çünkü sünnet ve nikâh akdi dinî özellikler taşıyan unsurlardı. Ayrıca bu düğün ve şenlikler sırasında din adamlarının Kur’an okumaları, dinhi toplantılar ve tartışmalar yaparak tefsir okumaları ve dinlemeleri de düğünlerin bir unsuruydu. Bu düğün ve şenliklere öncelikle tarikat şeyhleri ve tarikat erbabı da davet edilerek hayır duaları alınıyordu. Düğünlerin dinî günlere ve kandillere tesadüf ettirilmesi de bir başka özellikti.

Şenliklerde bir başka önemli unsur da estetik görünümdür. Yapılan bu şenlik ve düğünlerde giyim kuşam, meydan düzeni, aydınlatma, dekor, renk, hareket, ses, denge, olağanüstü gösteriler, esnafın maharet gösterileri bir estetik kaygıdan yola çıkılarak gerçekleştiriliyordu. Esnafın gösterileri ve yaptıkları maharet isteyen işler rekabet dolayısıyla tekniğin gelişmesine de yardımcı olma gibi bir işlev de görmekteydi.

Eğlencelerin önemli bir parçası olan oyun ve gösterileri de şenliklerin gizli işlevlerinden sayabiliriz. Şenlikler, oyunlar gibi, gündelik hayatın dışına çıkmaya izin vermektedir. Şenliklerde eğlendirici oyunların yanı sıra –güreş, cirit, at yarışları, matrak, okçuluk vb. gibi- spor gösterileri de yapılıyor, yarışmalar düzenleniyordu. Bu eğlenceler ve yarışlar, netice itibarıyla, halkın gündelik hayatın sıkıcılığından ve baskısından bir süre için dahi olsa kurtulmalarına, ruhî bir rahatlamaya kavuşmalarına, deşarj olarak yenilenmelerine imkân tanımaktaydı.

Şenliklerin son bir işlevi de, fertlere belli davranış kalıplarının gösterilmesidir. Fertler, bu ortamlarda, yaşadıkları toplumun kurumlarını, davranış kalıplarını, hükümdardan başlayarak çeşitli görevlileri, muhtelif etnik ve dinî unsurları ve bunlar arasındaki hiyerarşiyi müşahhas olarak görür ve tanırdı. Fakat en önemlisi de, –hükümdarından yüksek devlet görevlisine, yoksulundan zenginine, müsliminden gayrı müslimine vs.- toplumun bu zengin unsurlarının bütünleşebilmeleridir.

Düğün Hazırlıkları ve Yapılan Masraflar

Düğün ve şenliklerin hazırlıklarına aylar öncesinden başlanır, düğün mekânı tespit edilir, düğün için gerekli olan yerlerin yapımı, davetlilerin ağırlanması, yemekler, oyunlar, gösteriler, hediyeler, nahıllar, ateş işleri ve diğer masraflar için binlerce altın harcanırdı. Bu masraflar o kadar fazla oluyordu ki bazen halkın hoşnutsuzluğuna da sebep olabiliyordu. Çünkü bunlar aşık bir biçimde savurganlıktı. Evlenme düğünlerinde sağdıçlar, sünnet düğünlerinde ise kirveler bu masrafların büyük bir bölümünü karşılardı. Bugün de Anadolu’da yapılan sünnet ve evlenme düğünlerinde bu savurganlığı görmek mümkündür. Yoksullar bile düğünlerinin parlak geçmesi için varını yoğunu ortaya dökerler. Padişahların düğünü söz konusu olunca bu masrafların neye bâliğ olduğunu hayal etmek bile güçleşir. Örneğin 1854’te kızını evlendirirken Abdulmecid 50 milyon frank harcamış; 1675 yılındaki sünnet düğününde şehzadelere başka -bütün masrafları ve elbiseleri karşılanarak- 8.000 çocuk da sünnet ettirilmiş; III. Murad’ın kızının 1593’te Kaptan-ı Deryâ Halil Paşa ile nişanında 300 hayvan üç gün süre ile çeyizi saraya taşımış ve damat haremdekilere 180 bin akçe dağıtmış; 1612’de Kaptan Paşa ile I. Ahmed’in büyük kızkardeşinin düğününde sokaklara yüzlerce metre ipek kumaş serdirilmiş, sonra bunlar armağan olarak saray muhafızlarına verilmişti vb...

Osmanlı tarihi incelenerek bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bunlara padişahların düğün sırasında etrafa saçtıkları altın ve gümüşleri, dinarları, akçeleri ve verdikleri çok değerli hediyeleri de göz ardı etmemek gerek. Bu tür harcamalar padişahın bir nevi ihtişam, zenginlik ve gövde gösterisiydi ama her şeye rağmen bunların bir israf olduğu da inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat en ilginç olanı, bu masrafların defterlere geçirilmesidir. Yapılan harcamaların kime, ne için olduğu, kimlere hangi hizmet karşılığı neler verildiği, gelen armağanların sahipleri ve değerleri kuruşu kuruşuna ihracat defterlerine ve diğer belgelere geçirilmiştir. Mesela 1582 şenliğinin ayrıntılı masraflarını veren Topkapı Sarayı’ndaki TSM. D-9715, D-10015, D-10022 numaralı defterler; yine 1720 düğünündeki armağanların kimlerden geldiğini ve değerlerini gösteren TSM. D-9561 numaralı belge; ve yine aynı düğün için oyunculara sağlanan donatım ve giysileri gösteren TSM. D-3330 numaralı belgeler bu konuda bize ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Düğün ve Şenliklerin Mekânı

Düğünler başlamadan aylarca önce, bir düğün mekânı tespit edilir ve düğüne uygun hale getirilirdi. Tespit edilen bu mekâna padişah için özel bölümler yapılırdı. Padişah için yapılan yer bütün düğün alanını görebilecek, her tarafı temâşa edebilecek bir nitelikteydi. Ayrıca şehzadeler için, onların düğün ve şenlikleri seyredibilmeleri ve sünnet sırasında kalabilmeleri için mükemmel, süslü çadırlar kurulurdu. Bunlardan başka davetliler, oyuncular ve göstericiler için daha önceden tespit edilen yerlerde çadırlar, obalar kurulur; bu yerler düğün süresince kontrol edilerek temizlikleri ve asayîşi sağlanırdı.

Örneğin III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed'in sünnet düğünü vesilesiyle tertiplenen 1582 şenliğinde düğün mekânı olarak At Meydanı ve çevresi seçilmiştir. Bu yüzyılda hemen bütün şenlikler Topkapı Sarayı merkez olmak üzere At Meydanı ve çevresinde yapılırdı. Daha sonraki yüzyıllarda bu bölgenin önemi azalmış, şenlikler İstanbul'un -Haliç, Kağıthane, Ok Meydanı, Boğaziçi, Haydarpaşa Çayırı gibi- başka bölgelerine kaymıştır.

Şenliklerin merkezi belli bir nokta olmakla beraber, düğünün yapıldığı günlerde bütün şehir bir şenlik alanı haline geliyordu. Mesela 1582 düğününde At Meydanı'na nazır bir yerde bulunan İbrahim Paşa sarayı düğün evi olarak seçilmişti. Bu saray önceden tamir edilmiş ve gerekli tadilatlar da yapılarak düğüne hazırlanmıştı. Ayrıca sarayın yanına iki kasır yapılmıştı ki bunlardan biri padişaha, diğeri de şehzadeye aitti. Bunların dışında vezirlere başka küçük kasırlar, diğer devlet erkânı, elçiler vesâir devletlilere de divanhaneler kurulmuştu.

Edirne'deki 1675 tarihli şenlikte ise düğün mekânı Yeni Saray ve çevresidir. Edirne'deki Yeni Saray, bu şehirde yapılan diğer şenliklerde de genellikle şenlik mekânı olarak kullanılan bir mevkiye sahipti. Asıl düğün mekânı ve eğlencelerin yapıldığı odak noktası ise o günlerde "Sırık Meydanı, Saray Meydanı", daha önceden "Cirit Meydanı", günümüzde de "Talimhane Meydanı" olarak bilinen Yeni Saray'ın önündeki geniş alandır. Bu geniş alana yedi büyük otağ kurulmuş, bunların bir bölümü padişah ve şehzadeye, diğerleri ise vezirler, şeyhülislam ve devletin ileri gelenlerine ayrılmıştı. Doğal olarak bu çadırlar çok süslü idi ve bunların önüne de yine gösterileri seyretmek için süslü sıralar konulmuştu. Bunlardan başka davetlilere, halktan sünnet olacak çocuklara ve düğüne hizmet edenlere ayrıca çeşitli büyüklükte çadırlar kurulmuştur. Bunlar da değerli halılarla, çeşitli mefruşatla süslenmiş ve döşenmiştir.

Düğün ve Şenliklerin Programı

Osmanlı düğün ve şenlikleri, düğün hazırlıklarının başlamasından düğün sona erinceye kadar mükemmel bir program dâhilinde yürütülmekteydi. Düğün süresince her gün ne yapılacağı, kimlere ne zaman ziyafet verileceği, kimlerin huzura kabul edileceği, hangi gün hangi eğlencelerin yapılacağı, hatta te-

mizlik ve düzenin nasıl sağlanacağı vs. önceden hazırlanan bir programla tespit edilir ve olağandışı olaylar haricinde tamamen uygulanmaya çalışılırdı.¹

Düğün ve Şenliklerin Süresi

Osmanlı döneminde yapılan düğün ve şenlikler bir ihtişam gösterisiydi. Halkın ve padişah çevresinin eğlenmesi için de bir vesile sayılıyordu. Bu tür düğünler padişah tarafından yapıldığı için günlerce devam ediyor ve bütün zenginlikleriyle padişahın bir nevi güç gösterisi niteliği taşıyordu. Binlerce altın harcanarak yapılan bu düğün ve şenliklerden “Sûr-ı Hitân” denilen sünnet düğünleri her yönüyle “Sûr-ı Cihâz” ya da “Sûr-ı Arûs” denilen evlenme düğünlerinden daha parlak geçiyordu. Şenlik ve düğünlere ayrılan günlerin sayısına baktığımızda da aradaki bu farkı görmekteyiz. Mesela Fatih Sultan Mehmed’in oğulları Bayezid ve Mustafa için 1457 yılında Edirne’de düzenlenen sünnet düğünü bir ay sürmüştü. Kanuni Sultan Süleyman’ın şehzadelerini sünnet ettirmek için 1530 yılında yaptırdığı sünnet düğünü üç hafta devam etmişti.

Düğün ve Şenliklere Davet Edilenler

Düğün ve şenliklerin en önemli unsurlarından birini, elbette, davetliler oluşturmaktadır. Düğüne davet edilenlere gönderilen davetiyeler, davetlilerin gelişleri, karşılanışları, yerleştirilmeleri, padişah tarafından -belirli bir hiyerarşi gözetilmek suretiyle- kabulleri, onlara verilen ziyafetler, davetlilerin hediyeleri, padişahın davetlilere hediyeleri Sûrnâmelerde ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Âlî ve Nâbî’de olduğu gibi bazı “Sûrnâmeler” davetli olarak gelenleri isim, sınıf ve makamlarıyla verdikleri halde; Rif’at, Es’ad, Tahsin ve Hızır’da olduğu gibi sadece sınıf ve makamlarıyla vermektedir. Yine bazı “Sûrnâmeler”de bunlara tayin edilen günler belirtildiği halde, diğer bazılarında gün belirtilmeden gelen davetliler karışık olarak verilmektedir. “Âlî Sûrnâmesi”nde olduğu gibi davet edilenlerden gelemeyenler hediyeleriyle beraber kendileri yerine elçilerini göndermişlerdir. Düğüne davet edilenler daha önceden kendilerine ayrılan ve özel bir şekilde hazırlanan yerlerde bir protokol sırasına göre otururlar ve düğün süresince yapılan eğlenceleri izler, kendilerine verilen ziyafetlere katılırlardı.²

Düğün ve Şenliklerde Hediyeler

Düğün ve şenliklerde hediyeler, bunların özellikleri, verilmiş şekilleri ve değerleri o devrin kültür hayatını, ihtişam ve zenginliğini göstermesi açısından

1 Osmanlı düğün ve şenliklerinde takip edilen programlara bir örnek olması açısından bkz. Mehmet Arslan, “Osmanlı’da Bir Muhteşem Şenlik: Şehzade Sultan Mehmed’in (III. Mehmed) Sünnet Düğünü”, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. XI, s. 871-886.

2 Düğün ve şenliklere davet edilenlerin listesine ilişkin bir örnek için bkz. Mehmet Arslan, a.g.m.

büyük önem taşımaktadır. “Sûrnâmeler” de hediyeleri ve özelliklerini anlatmaya sayfalarca yer ayırarak bu önemi vurgulamışlardır. “Sûrnâmeler”de yerli, yabancı hükümdarlar veya bunların elçileri yahut devletin ileri gelenleri tarafından verilen hediyeler, ayrıca esnaf alaylarının geçişlerini yaptıktan sonra verdikleri hediyeler ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Padişahın ya da sünnet olan şehzadelerin verdikleri hediyelerde ise fazla ayrıntıya inilmemektedir. Hediyeler padişaha, sünnet olan şehzadelere, padişahın haremine verilmekte; padişah tarafından ise vezirlere, elçilere, esnaf alaylarının temsilcilerine, çocuğu sünnet eden hekime, gösteri yapan oyunculara verilmektedir.

Padişaha, haremine ve sünnet çocuğuna verilen hediyeler çok çeşitli olmakla beraber, padişahın hediyeleri genellikle altın, gümüş, hıl'at veya bir makam olmaktadır. Elçiler hediyeleri verirken hediyeleri gönderen kişilerin padişaha bağlılığını belirten bir mektup da takdim etmektedirler.³

Düğün Süsleri: Nahıllar

Osmanlı düğün ve şenliklerinin ayrılmaz bir parçası, belki de en önemli unsurlarından birisi “nahıl”dır. Nahıl, gelin ve sünnet alaylarında ağaç biçiminde yapılan, üzerinde balmumundan yapılmış insan, hayvan, yemiş, çiçek vb. şeklinde süsler bulunan, ayrıca değerli taşlar, altın, gümüş yapraklarla, renkli ve yıldızlı kağıtlarla kaplanan önemli bir düğün ve şenlik unsurudur. Nahıl aynı zamanda bir düğün mumudur ve mum alma hem sünnet hem de evlenme düğünlerinde önemli bir unsur ve gelenektir. Sünnet düğününde nahıllar, çocuğun ailesi tarafından; evlenme düğünlerinde ise kız ailesi tarafından hazırlatılır ve geçit törenlerinde bunlar alayın önünde büyük nahıllar önde, küçükler arkada olmak üzere taşınır; sadrazam, vezirler, devletin ileri gelenleri nahılların ardından yürürlerdi. Nahılların sünnet çocuğunun evinden veya kız evinden alınmasına ise “Mum alma” denirdi. Belirttiğimiz gibi nahıllar, bir servi ağacı şeklinde üzerinde balmumundan yapılmış insan, hayvan, çiçek, yemiş tasvirleriyle bezenmiş; ayrıca değerli taşlar, altın ve gümüş yapraklarla; renkli, yıldızlı kağıtlarla süslenmiş unsurlardı. Hatta bunların üzerinde ayna, sırma, parlak teller, işlemeli mendiller, renkli kâğıtlar, kılapanlar asılırdı.

Kanuni döneminde 1524'te yapılan şenlikte on esirin her birinin elinde altından yapılmış birer nahıl bulunuyordu. Ayrıca damat ve sağdıncın nahılları da çok güzel süslenmişti. Damadınkindinde 60 bin, sağdıncınkindinde 46 bin parça vardı. Bu parçalar arasında güller, toplar, çemenler, havuzlar, serviler, tavus kuşları, laleler, muhtelif çiçekler, güller, sümbüller, çiğdemler, menekşeler, karanfiller, susenler, şakayıklar; ağaç dallarında da dudular, kumrular, turunçlar, narlar, fıstıklar, elmalar, armutlar, ayvalar, türlü yemişler, çeşitli güzel tasvirler, hüma kuşları ve deniz balıklarının tasvirleri vardı. Ayrıca mumların kimi yerle-

³ Vezirlerin veya yabancı misafirlerin padişaha ve şehzadeye verdikleri hediyelerin listesine ilişkin bir örnek için bkz. Mehmet Arslan, a.g.m.

rinde güzel develer, deveçiler, tavlalar ve tavla hayvanları, kolanlar, dizginler, değerli taşlarla süslü eyerler, Arap atları, düldüller, ankâlar, leylekler, maymunlar, aslanlar, atmacalar, doğanlar, çakırlar; kale, kule ve beden duvarları, hendekler, kule içinde tüfekler, toplar, azaplar, korsanlar bulunuyordu. 1576'daki bir düğünde Siyavuş Paşa nahıllar için 1000 duka altını harcamıştı.⁴

Şeker Âlâtı

Düğün ve şenliklerde şekerden yapılan muhtelif şekiller, hayvanlar, ağaçlar, çiçekler, meyveler vs. düğün ve şenliğe orijinallik katan bir başka unsurdur. "Sûrnâmeler", şekerden yapılan bütün bu tasvirlerle "Şeker Âlâtı" ismini vermektedir. Şekerden yapılan bu çeşitli tasvirler tıpkı nahıllarda olduğu gibi bir alay halinde seyircilerin önünden geçirilerek ziyafet mahalline getirilir, burada sergilendikten sonra ise davetliler ve seyirciler tarafından yağma edilir.

"Şeker Âlâtı" çeşitli varlıkları tasvir etmektedir. "Şeker Âlâtı" içinde aslan, kaplan, fil, at, katır, deve, şahin, akbaba, şahbaz, keklük, tavus, horoz, kaz tasvirleri bulunmaktadır. "Şeker Âlâtı"nın içinde şekerden yapılan meyveler de yer almaktadır.⁵

Düğün ve Şenliklerde Ziyâfetler

Günümüzde olduğu gibi Osmanlı düğün ve şenliklerinde de ziyafetler düğün ve şenliklerin en önemli kısmını teşkil etmekteydi. Gelinin veya sünnet çocuğunun olmadığı bir düğün düşünülmemeyeceği gibi, ziyafetsiz bir düğün de düşünülemez. Ziyafet için hazırlanan mekan, ziyafete davet edilenler, bunların hiyerarşik bir düzene göre yerleştirilmesi, hangi gün kimlere ziyafet verildiği, ziyafetlerde yenilen yemekler, içilen şerbetler, bu arada yapılan ilmî sohbetler ve yemek sonlarında yapılan dualar, "Sûrnâmeler"deki ziyafetlerin anlatıldığı bölümlerde ayrıntılarıyla işlenmektedir.

1582 düğününü anlatan "Âlî Sûrnâmesi"ne göre ziyafet yeri At Meydanı Sarayı ve bu sarayın çevresidir. Davetliler gelmeden günlerce önce bu bölge ziyafet ve diğer gösteriler için düzenlenmiş ve gerekli tüm hazırlıklar yapılmıştır. Hatta ziyafetlere gelenlerden kimlerin nereye oturacağı bile önceden tesbit edilmiştir. Bu ziyafetlerde davetliler hiyerarşik bir sıraya göre ve kendilerine ayrılan yerlere oturmaktadırlar. Örneğin, bu düğündeki ziyafetlerden birinde Harem ağası Muhammed Ağa, sofranın başına geçtikten sonra diğer davetliler şöyle sıralanıyor:

4 Daha geniş bilgi ve örnekler için bkz. Mehmet Arslan, "Osmanlı Dönemi Düğün ve Şenliklerinde Nahıl Geleneği, 1675 Edirne Şenliği ve Bu Şenlikte Nahıllar", *Yedi İklim Dergisi*, Mart 1994, sy. 48, s. 71-84.

5 Büyük masraf gerektiren "Şeker Alatu"nın farklı düğünlerdeki örnekleri için bkz. Mehmet Arslan, "Osmanlı Saray Şenliklerinde Şekerden Tasvirler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1992, sy. 71, s. 35-42.

Sağ tarafına Rumeli beylerbeyi İbrahim Paşa, Kaptan-ı deryâ Kılıç Ali Paşa, Yeniçeri ağası, Mîr-i alem, Kapıcıbaşı, Büyük ve küçük Mirâhur, Çakırcıbaşı, Bölük ağaları, Şahincibaşı, Çavuşbaşı, Sekbanbaşı, Kethuda kapıcıbaşı, Reis-i küttab ve Cebecibaşı. Sağ taraf Cebecibaşı'da son buluyor. Muhammed Ağa'nın sol tarafında ise Anadolu beylerbeyi Cafer Paşa, Bağdat emiri, Karaman beylerbeyi, Şam hakimi, Diyarbakır valisi, Halep'ten ma'zul iki paşa, Lahsa beylerbeyi, Cezayir beylerbeyi, Bitlis hakimi Şeref, üç defterdar, bunların ardınca da yollu yolunca beyler oturup bu şekilde ağırlandılar.

Ziyafetler devlet erkanı ve yabancı davetlilerden başka düğüne hizmet edenlere, yerli davetlilere, ulemaya, düğünü izlemeye gelen halka verilmektedir ve bu ziyafetler düğün sona erinceye kadar gece gündüz devam etmektedir.

Ziyafetlerde Yiyecek ve İçecekler

Düğün ve şenliklerde ziyafetler esnasında yenilen ve içilenler, kültür tarihimiz açısından da önem taşımaktadır. Yemeklerin isimleri, kullanılan malzemeler vs. o devirde nelere rağbet edildiğinin, en çok hangi yemeklerin yendiğinin belirlenmesi açısından bir kıstas durumundadır. Örneğin Sûrnâmelerde yiyecek isimleri olarak ekmek (nân); çörek (kurs); poğaç; börek; pilav; kebab; şiş kebabı (kebâb-ı sihî); tutmaç; çorba; ördek, kaz, tavuk çevirmeleri ve kızartmaları; öküz, koyun çevirme ve kızartmaları; balık yemekleri ve kızartmaları vs. Tatlı olarak aselî, zırva, zerde, güllaç, helva, sabûnî (sabûniye helvası), gâziyân (gâziler helvası), me'mûniyye, mahmûdiyye, selmâ, şîr-i hurma, muhallebi, baklava, senbûse vs. İçecek olarak da şerbet, gülâb, şarab (mey, müdâm, şarâb-ı nâb), arak, mâverd, üzüm suyu (âb-ı engûr), boza, kahve vb. isimler geçmektedir.

Ziyafetler sırasında yemeklerin ve bunların içerisinde bulunduğu kapların ayrıca "şeker âlâtı"nın yağmalanması ziyafetlere bir oyun havası verme ve ziyafet sahibinin gücünü gösterme özelliği taşımaktadır. Bunun için Osmanlı saray düğünleri ve şenliklerinde de yemekler ve bunların içinde bulunduğu kapacak, "şeker âlâtı" yağmalattırılmakta, bu hadise bir gelenek olarak devam etmekte idi. Örneğin 1582 şenliğinde her gün verilen ziyafetlerde yemek ve çanak yağmaları olmakta ve her yağmada üçer, beşer bin kase nimet yağmalanmaktadır. Belirttiğimiz gibi padişah düğünlerindeki yağmanın amaçlarından birisi oyun idi, yoksa aklıktan yağma söz konusu değildi.

Ayrıca bu yağmaların bir başka şekli de altın ve gümüş yağmalarıydı. Padişah, bu tür düğün ve şenliklerde belirli günlerde kasrının penceresinden altın, gümüş, dinar ve akçe saçmakta, bu yağma her iki üç günde bir yapılmakta, şehzadeler de bu yağmada padişaha katılmaktadırlar. Bu yağma hadiselerinde ilginç ve biraz da acı olan ise yağma sırasında bazı insanların çiğnenmeleri, ezilmeleri hatta ölmeleri idi.

Esnaf Alayları

Düğünlerde ve diğer şenliklerde esnaf, bunların geçişleri, verdikleri hediyeler, yaptıkları işlerin, hünerlerinin sergilenmesi, önemli bir yer tutmaktadır. Bu alaylarda esnaf, birbirleriyle üstünlük yarışına çıkmışlardı. Her biri kendi meslekleriyle ilgili daha güçlü ve teknolojik bakımdan en şaşırtıcı, akıl almaz buluşları göstermeye çaba sarfediyorlardı. Bu bakımdan esnaf alaylarının incelenmesi o yüzyıllarda Osmanlılar'ın gerek sanat gerek teknoloji bakımından ne aşamada olduklarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Her esnaf loncası kendi alanlarıyla ilgili değerli armağanlarını vermeden önce bir geçit düzenliyor ve meslekleriyle ilgili sahneler gösteriyordu. Daha sonra şenlik geleneğine uygun olarak daha önceden tesbit edilen ölçüye ve şekle göre pişkeşlerini (hediyelerini) padişaha takdim ediyorlardı. Her şenlikte esnafın geçit gösterisi gerek sergiledikleri mallar, gerekse çalışmalarını yansıtan sahnelerle halkın büyük ilgisini çekiyor ve bunları binlerce kişi büyük bir izdiham içerisinde seyrediyorlardı. Osmanlılar zamanında esnafın alaylarla geçişi, padişahların tahta çıkmaları, büyük düğünler, padişahın büyük bir seferden dönüşü gibi hallerde yapılıyor ve geceli gündüzlü devam eden eğlenceler haline dönüşüyordu. Alayla geçiş esnaf arasında bir nevi nekabet de doğurduğu için her sınıf kendi alayının daha mükemmel, daha cazip ve daha ilgi uyandırıcı bir şekilde geçmesine son derece özen gösteriyor ve bu itibarla gayet canlı ve eğlenceli olan alaylar başta padişah olmak üzere herkesin takdirini kazanıyordu.

Esnaf, hepsi de en yeni ve en temiz elbiselerini giyinmiş olarak kendilerine verilen geçit tertibine riayetle, kendileri için ayrılan günde büyük bir düzen içinde padişahın önünden geçiyorlar ve tam padişahın bulunduğu kasrın önüne geldiklerinde padişahın düğününün kutlu olmasını temenni ederek kendisine olan bağlılıklarını arz ediyorlardı. Her sınıf kendi alayının başında kendi sancağını, bayrağını taşıyordu. Renk renk ipekli kumaşlardan yapılmış ve sırmalarla kılapdanlarla çepeçevre süslenmiş olan bu bayraklar üzerinde esnafın ismi yine ipekle işlenmiş bulunuyor ve bu bayraklar uzunca güzel bir direk ucunda yüksekte tutularak taşınıyordu. Esnaf adına geçen heyetler gösterilerini yaptıktan sonra kendi sanat eserlerinden birer örneği de padişaha takdim ediyorlardı. Padişahın, memnuniyet ve hoşnutluğunu avuç avuç çil para dağıtarak gösterdiği bu hediyeler arasında takdir edilerek seyredilecek kadar maharetle meydana getirilmiş olanları çoktu.⁶

Düğün ve Şenliklerde Oyunlar, Gösteriler ve Eğlenceler

Düğün ve şenlik denilince akla öncelikle oyunlar ve gösteriler gelmektedir. Günümüzde olduğu gibi Osmanlılar döneminde de düğün ve şenliklerdeki

6 Ayrıntı bilgi ve örnekler için bkz. Mehmet Arslan, "Osmanlı Saray Düğünlerinde Esnaf Alayları", *Milli Folklor Dergisi*, Yaz 1991, sy. 10, s. 54-57.

oyunlar ve gösteriler bu şenlik ve düğünlerin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu eğlenceler düğün ve şenliklerde muhtelif vesilelerle yapılırdı. Mesela esnaf alayları geçişlerini yaparken kendi meslekî hünerlerini gösterir, ayrıca çeşitli oyunlar da çıkarırlardı. Düğün asayişini sağlamakla görevli tulumcular, bu görevlerini yürütürken muhtelif komikliklerle seyircileri eğlendirirlerdi. Bunlardan başka sırf halkı ve padişahı, şehzadeyi eğlendirmekle görevli kişiler de vardı. Bunlar özel yetenekleri olan kişilerdi ve sırf bu eğlenceler için düğüne davet edilmişlerdi. Eğlenceleri çeşitli hünerleriyle bir gösteri niteliğine büründüren bu hüner sahipleri, düğünlerin belli ve tayin edilmiş günlerinde bazan gündüz, bazan gece ve özellikle ziyafetler sonrasında, meşaleler ve ışık gösterileri eşliğinde gösterilerini yaparlardı.

Gösteriler müzik eşliğinde yapıldığı gibi müziksiz olarak ve bir spor gösterisi şeklinde de izlenebiliyordu. Eğlencelere katılan göstericiler, ülke içinden davet edildiği gibi dış ülkelerden gelen göstericiler de önemli bir yekün tutmaktaydı. Bunlar arasında hüner gösterme açısından bir rekabet de söz konusuydu. Bu oyuncu ve göstericiler kendilerine ayrılan yerlerde ve günlerde gösterilerini yapıyorlardı.

Osmanlı saray düğünleri ve şenliklerinde gösteri yapan, hüner gösteren oyuncularını Sûrnâmeler şu isimlerle vermektedir: Canbaz, Resenbaz, Rismanbaz, Kâsebaz, Tasbaz, Ateşbaz, Çenberbaz, Zorbaz, Gürzbaz, Şişebaz, Şemşirbaz, Paçlebaz, Yılanbaz, Hokkabaz, (Şu'bedebaz), Beyzabaz, Taklabaz, Perendebaz, Curcunabaz, Matrakbaz, Suretbaz.

Ayrıca bu tür şenliklerde sportif oyunlar ve gösterilerle savaş oyunları ve gösterileri de yapılmaktaydı ki bunları da Sûrnâmeler şu şekilde veriyor: Yaya yarışları, at yarışları, güreş, matrak oyunu, cirit oyunu, kabak oyunu (okçuluk), cündilerin gösterileri (binicilik), Azab oyunu (denizcilerin gösterileri), gemi savaşları gösterisi, kale savaşları gösterisi.

Musiki ve musikiye bağlı oyunlar ve gösteriler de şenliklerin önemli unsurlarındandır. Düğün ve şenlikler sırasında müzik eşliğinde yapılan gösteriler, söylenen şarkılar, çalınan çalgılar, yapılan komiklikler izleyenleri eğlendirip onların güzel vakit geçirmelerini sağlıyordu. Musikiye bağlı oyun ve gösterilerde de şu sanatçıları, oyunları, oyuncularını ve oyuncu kollarını görüyoruz: Hânendeler, sâzendeler, raks ve rakkâs, çengîler, köçekler, tavşanlar (tavşan oğlanları), muhtelif oyuncu kolları (Edirne kolu, Ahmed kolu, Mısır kolu, Cevâhir kolu vb.), orta oyunu, çeşme oyunu, Karagöz, curcuna oyunu (curcunabâzlar), tulumcular.⁷

Âteş İşleri ve Kandil Donanmaları

Sûrnâmeler, ışık ve ateşlerle yapılan gösterilere ve bunların muhtelif özelliklerine "Âteş İşleri" ve "Kandil Donanmaları" adını vermektedir. Osmanlılar'da

⁷ Ayrıca bkz. Mehmet Arslan, "Osmanlı Saray Şenliklerinde Tulumcular", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart 1992, sy. 63, s. 41-49.

ışık ve ateş, bunlarla yapılan gösteriler düğün ve şenliklerin en önemli unsurlarından biri durumundadır. Donanmalar özellikle su kıyısında ve çok gösterişli olmaktadır. Su kıyısının seçiminde iki neden vardır: Hem bu ışıklar suda yansıtılarak çok daha görkemli bir görünüm sağlamakta hem de bunlar düştükleri yeri yakacakları için bir güvence olmak üzere su kenarı tercih edilmektedir. Belirttiğimiz gibi özellikle su kenarında yapılan bu gece gösterilerinin şenlikler içinde önemi büyüktür. Bunun için ve gösterilerin başarılı olmasının sağlanması açısından aylar önceden çeşitli hazırlıklar yapılır, bu konuda uzmanlaşmış fişekçiler ki bunlara “âteşbâz” da deniliyordu, meşaleciler ve kandille yazı yazan işareciler, barut uzmanları çağrılır; bunlar yoğun bir çalışmanın içine girerlerdi. Bu âteş işlerini yapan bir esnaf grubu da vardı ki Evliyâ Çelebi bu âteşbâzların İstanbul’da 70 kişi olduklarını, pirleri Ebû Ömer Vâsıtî olan bu âteşbâzların akla durgunluk verecek şaşırtıcı maharetler gösterdiklerini belirtir.

Örneğin 1675 şenliği için 300 kadar fişekçi ustası, 150 kandilci getirtilmiş ve bunlara Ayşe Hatun Hanı ayrılmıştır. Bunlar şenlikte kullanılacak muhtelif fişekleri, fişekli dekorları ve tasvirleri hazırlamakla görevlendirilmişlerdir. Bu şenlikte donanma ve fişek gösterileri hergün akşam karanlığından sabahın erken saatlerine kadar sürmüş, özellikle yatsı namazından sonra büyük ateşler yakılıp eğlenceler düzenlenmiştir.

Düğün ve şenliklerdeki ateş işlerinin fonksiyonları ise şunlardır: Bu ateş ve ışıklar ilk planda aydınlatma açısından önem taşıyordu. Bunun dışında eğlence, hüner ve sanat göstermek de söz konusuydü. Maharet isteyen işler olan fişek yapıcılığı aynı zamanda bir sanat haline dönüşüyor ve bunları izleyenler hayranlıklarını gizleyemiyordu. Ayrıca kandiller ve dinî bir mahiyet taşıyan mahyalar da bir beceriyi ve uzun süreli çalışmayı gerektiriyordu.

Kandiller ve Mahyalar

Kandiller, “İşareciler” denen kişiler tarafından yapılıyor, yine bunlar tarafından bu kandillerle hünerler gösteriliyordu. Aynı zamanda kandiller bir aydınlatma aracıydı. Kandillerin eğlence ve gösterilerle birlikte daha çok aydınlatma fonksiyonu taşıdığını da belirtmiştik.

Nâbî, anlattığı 1675 şenliğinde sütunlar üzerine konan kandillerin etrafı aydınlattığını belirterek, sütunların sayısının otuz, kırk kadar olduğunu ve bunların dalı, yaprağı, gövdesi, meyvesi ateşten bir ağaca benzediğini bildiriyor.

Es’ad ise anlattığı düğünde sahillerin, yalıların ve gemilerin kandillerle donandığını, bu kandillerin çoğunlukla top kandil veya ağaç şeklinde kandil olduğunu belirtiyor.

Aynı düğünü anlatan Rif’at da kandillerin gemilere, Topkapı Sarayı’na, Beşiktaş’a, Çırağan’a, kışlalara, yalılara asılarak Boğaziçi’nden İstanbul’a kadar her yeri aydınlattığını anlatıyor.

1582 şenliğini anlatan Âli ise eserinde kendi kendine dönen bir dolap üzerine asılan kandillerin çevreyi aydınlattığını, şahın kasrını bir nur denizi haline getirdiğini ve kasrın cemâl görmüş Tûr'a benzediğini ifade ediyor.

Mahyaların kandillerle ilişkisi ise, bunların da kandil kullanılarak düzenlenmesidir. Bilindiği gibi aslında dîni bir mahiyet taşıyan mahyalar, mübarek gecelerde ve ramazanlarda camilerin iki minaresi arasına, tek minareli camilerde ise minare ile kubbe arasına kurulur ve üzerine kandillerle çeşitli yazılar, ayetler yazılan bu mahyalar ramazan süresince yerinde kalırdı. Dinî mahiyet taşımayan mahyalar ise bu tür şenliklerde kullanılır ve kandillerle boru çiçeği, kız kulesi, kayak, vapur, köşk, fiskiye, köprü, iki minareli cami ve benzeri resimler yapılırdı. Mesela 1582 şenliğinde de kandil düzeniyle aslan tasvirleri, ağaçlar, gemiler yapılmıştı ve bunlar ayrıca makaralarla indirilip kaldırılıyor; yazılar, resimler oluşturuluyordu.

Fişekler

“Âteş İşleri”nin en önemli bölümünü fişekler teşkil etmektedir. Ustaca yapılan ve âteşbazlar tarafından yine ustaca kullanılan bu fişekler bir nevi sanat ve hüner göstermek için atılıyor ve izleyenleri hayretler içinde bırakıyordu. Fişekler için de günlerce önceden hazırlık yapılıyordu. Mesela 1675 şenliğinde İstanbul'dan, Edirne'den, Mısır'dan getirilen 300 fişekçi vardı. Bu fişekçilerin başında biri Venedikli, diğeri Felemenkli iki dönme bulunuyordu. Bunlar yalnızca fişeklerin yapımını değil, aynı zamanda fişekli gösterileri de denetliyordu. Fişekle yapılan gösteriler arka arkaya düzenleniyor ve her gece en az 200 değişik fişek atılıyordu. Türk ve Mısırlı fişekçiler her gün yeni fişekler yapıyorlardı.

Fişekler, başlıbaşına yapıp kullanıldığı gibi bazı dekorlara, insan, hayvan tasvirlerine bağlanıp fırlatılanları ve bir gösteri haline getirilenleri vardı. Mesela hurma ağacı şeklinde bir tasvir ve etrafına bağlanmış fişekler; çektirilere, gemilere yerleştirilmiş fişekler; kale ve kule tasvirlerine yerleştirilen fişekler; yapma atlar ve bunların üzerindeki insanlara yerleştirilen fişekler; kafalarından, gözlerinden, burunlarından, kulaklarından fişekler fırlayan yedi başlı ejderhalar; merkep, tazi, ayı ve diğer bazı canlı hayvanlara ve hatta kuşlara bağlanan fişekler; en ilginç olanı da tiryaki denen yarı sarhoş, afyon veya esrar yutturulmuş insanlara bağlanan fişekler vardı. Bunların patlaması ve ışık saçması sırasında meydana gelen izdiham ve eğlenceler görülmeğe değerdi.

Meş'aleler ve Diğer Unsurlar

“Âteş İşleri” ile bağlantılı olarak bir de meşale ve meşaleciler vardır. Sayıları yüzlerce olan bu meşaleciler, akşam olunca ellerinde ve omuzlarında meşalelerle geliyorlar ve hep bir ağızdan padişaha dua ediyorlardı. “İşâreci” denilen meşaleciler ellerindeki kandilleri ve yanar çıraları oyun yerine çepeçevre yer-

leştiriyorlar ve dolayısıyla bu bölge bir gündüz manzarası arz ediyordu. Padişah ve çevresine konulanlar altı kollu büyük şamdanlara benziyordu, öbür tarafa konulanlar ise daha küçük, bazan tekli, bazan çiftliydi.

Âteş işleri ile ilgili diğer unsurlar olarak salların üzerinde meşaleler yakılmasını, donanmaları, gemilerden topların ve tüfeklerin atılmasını, ateşten kaleleri, yanan kaleleri gösterebiliriz. Örneğin 1582 şenliğini anlatan Gelibolulu Âlî eserinde, çeşitli varlıkların, dekorların, kuklaların ve tasvirlerin de yakıldığını ve bunların çevreyi gündüz gibi aydınlattığını anlatıyor ki yakılan tasvirler ve dekorlar şunlardır: “Atlar, çadırlar, kiliseler, ruhbanlar, toplar, kadırgalar, fenerler, taçlar, cübbeler, şadırvanlar, kubbeler, ağaçlar, köşkler, arabalar, filler, koyunlar, tavuslar, gergedanlar, horozlar, köpekler, merkepler, devler, yedi kule, on minare, yanar ada gibi bir dağ vb.”.

Sünnet Merasimi ve Özellikleri

Şehzadelerin sünnetleri ve sünnet merasimleri genellikle düğünün son günlerinde yapılırdı. Düğün süresince şehzadelerden başka çevreden gelen çocuklar, fakir fukara çocukları, saraydaki iç oğlanlar ve bazı devlet erkanının çocukları sünnet edilir, asıl düğünün amacı olan şehzadeler ise bütün bu sünnet edilenleri ve bu esnada yapılan şenlikleri izleyerek düğünün son günlerinde büyük bir merasimle sünnet edilirdi. Şehzadelerin sünnetlerini hekimbaşı yapar, diğerlerini ise sıradan hekimler sünnet ederlerdi. Şehzadeleri sünnet edenlere padişah ve padişah haremî tarafından çok değerli hediyeler verilirdi.

Âlî'nin anlattığına göre 1582 yılında yapılan sünnet düğününde düğünün son günlerinde şehzadenin sünnetine sıra gelmiş ve sabah erkenden şehzade için hamam hazırlanmıştır. Hamam, sünnetten önce vücudun yumuşaması ve temizlik için gerekiyordu. Aynı zamanda gelin hamamı gibi sünnet hamamı da bir gelenektir. Âlî'ye göre önceden bütün unsurlarıyla mükemmel bir şekilde hazırlanmış olan hamam şehzadeyi beklemekteydi. Hamamla beraber içinde bulunan dellaklar ve diğer hizmetçiler de dört gözle şehzadenin gelmesini intizar etmektedirler. Padişah hamamda bulunanlara ve hamam eşyası olarak da şehzadeye çok değerli giysiler ve hamam takımları vermiştir. Şehzade ve çevresindekiler hekimbaşı da yanlarında oldukları halde gerekli bütün işleri yapıp temizlenerek hamamdan ayrılmışlardı. Akşam üzeri ise şehzadenin sünnet edilmesine sıra gelmiştir. Padişah gerekli emirleri vererek sünnetten önce ve sünnet sırasında oyuncuları ve sâzendeleri oraya çağırılmış, bunlar sünnet sırasında ve sonrasında şehzadeyi eğlendirmişler, padişah da bütün cömertliğini göstererek bunlara binlerce altın ve gümüş ihsan etmiştir. Cerrah Mehmet Paşa bu küçük ameliyeyi bizzat yapmış ve sonra da kesilen deri parçasını altın bir tepsi içerisinde padişahın hasekisi ve şehzadenin annesi olan Safiye Sultan'a ve deriyi yerinden ayırmakta kullandığı usturayı da yine başka bir altın

tepsi içinde şehzadenin babaannesi olan Nûrbânû Sultan'a takdim etmişti. Cerrah Paşa bu hareketiyle bu ameliyeyi sabırsızlıkla ve kaygı içinde bekleyen bu iki sultana da sünnet ameliyesinin zararsızca yapılmış olduğunun müjdesini vermiş bulunuyordu. Sultan Murad, sünnet ameliyesi ücretini Cerrah Paşa'ya 10 bin altın ihsanı suretiyle ödemiş, valide Nûrbânû Sultan da ayrıca 3 bin altın yollamıştı. Tabii o devrin bu gibi merasimlerdeki bohça göndermek suretindeki adeti de sarayca unutulmayarak Cerrah Paşa'ya kıymetli ve çeşit çeşit kürklerle kaplı birçok kumaşlarla birlikte muhteşem hıl'atlar ve esvaplar, bunlar arasında ayrıca bir de altın leğenle ibrik sünnet ameliyesinde kullanılmak üzere hazırlanmış ve sonra da artık geri alınmayarak Cerrah Paşa'ya hediye edilmiştir.

Evlenme Düğünlerinde Alaylar

Sünnet düğünleri ve şenliklerinin dışında evlenme düğünlerinde ayrı bir özellik olarak "Cihaz Alayı, Düğün Alayı ve Cihaz Ziyareti" hadiseleri de görülmektedir.

Cihaz Alayı

1834 yılında Sultan II. Mahmud'un kızı Saliha Sultan'la Halil Rifat Paşa'nın düğünlerini anlatan Rifat adlı müellife göre Saliha Sultan'ın cihazı düğünün on ikinci çarşamba günü bir alay halinde Beşiktaş Sarayı'ndan Neşatâbâd Sarayı'na nakledilmiştir. Padişahın emriyle cihaz alayı hazırlanmış, bu arada her taraf ziyaretçilerle, alaya katılanlarla dolmuştur. Kadınlar kalabalığı papatyaları andırmaktadır. Sonra alay erbabı güzel elbiseler giyerek hazırlanmış, alayda bulunan askerler ve rütbe sahipleri sırayla geçmişlerdir. Bunların bazıları atlı, bazıları yayadır. Alayla geçenler arasında ikinci, üçüncü, dördüncü rütbe sahipleri, kapıcıbaşılar, kaymakamlar, miralaylar, mirlivalar, paşalar, haremeyn memurları, mirahurlar, kethudalar vardır. Saray hizmetçileri ve cariyeler, ayrıca sultanın cihazı da arabalarla geçmektedir.

Düğün Alayı

Rif'at, aynı düğünde düğün alayını da şu özellikleriyle anlatmaktadır: "Düğünün üçüncü perşembe günü padişah tarafından düğün alayı emredilmiştir. Bu alayda da birçok seyirci ve davetli toplanmış, büyük bir kalabalıkla düğün alayının geçişi başlamıştır. Yine bu alayda geçenler arasında süvari askerler, bunların ardından ise devletin ileri gelenleri; birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü rütbe sahipleri, kapıcıbaşılar, kethudalar, mirahurlar, kaymakamlar, alay eminleri, miralaylar, sancak beyleri, mirlivalar, paşalar, vezirler, serasker, sadrazam, müftü, sultan kethudası, saray-ı hümayun katipleri bulunuyordu. Daha sonra arabalar içerisinde harem ağası ve padişahın kızkardeşleri Esmâ Sultan ile Hibetullah Sultan, vezir haremeleri, devlet ricalinin haremeleri geçiyordu. Bü-

tün bunlar geçerken muzıka da alaya eşlik ediyordu. Neşâtâbâd Sarayı'nda bu düğün alayı sona eriyordu.”

Cihaz Ziyareti

Yine Rif'at'ın anlattığına göre bir âdet olarak cihaz alayı düzenlenmeden önce cihazın bulunduğu yer ve cihaz, devletin ileri gelenleri tarafından ziyaret ediliyordu. Örneğin bu düğünde cihazı ziyaret edenler şunlardır: “Sadrazam, şeyhulislam, serasker paşa, kaptan Tahir Paşa, müşîr-i hassa Fevzi Paşa, bazı vezirler, saltanata yakın olanlar, kethudâ bey, reis-i küttab, ikinci rütbe ricâli.”

Sûrnâmeler Üzerine Yazılan Önemli Kitaplar

i. Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, x+838+14 s.

Sûrnâmeler konusunda günümüze kadar yazılmış en detaylı çalışma olan kitap, üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, “Sûrnâmelere Genel Bir Bakış” başlığı altında “Sûrnâme Türü, Konusu ve Mahiyeti, Sûrnâmelerin Yazılış Sebepleri, Sûrnâmelerde Dil ve Üslup, Manzum Sûrnâmelerde Vezin, Kronolojik Olarak Müstakil Manzum ve Mensur Sûrnâmeler, Sûrnâme Türünde Yazılan Eserler” incelenmiştir. Daha sonra “Müstakil Manzum Sûrnâmeler” başlığı altında tek tek “Âlî Sûrnâmesi, Nâbî Sûrnâmesi, Rif'at Sûrnâmesi, Es'ad Sûrnâmesi, Hızır Sûrnâmesi, Tahsin Sûrnâmesi” hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Devamında “Müstakil Mensur Sûrnâmeler” başlığı altında da “İntizâmî Sûrnâmesi, Abdî Sûrnâmesi, Vehbî Sûrnâmesi, Hazin Sûrnâmesi, Haşmet Sûrnâmesi, Melek İbrahim Sûrnâmesi, Lebib Sûrnâmesi, Nâfi' Sûrnâmesi ve müellifi belli olmayan beş mensur sûrnâme” tanıtılmıştır. Ardından gelen bölümde ise “Sûriyye Kasideleri” başlığı altında “Hayâlî Bey, Figânî, Yahya Bey, Nev'î, Cevrî, Nâ'îli-i Kadîm ve Râzî”nin Sûriyye Kasidelerinin metni verilmiştir. Ayrıca “Sûriyye Tarihleri”ne örnek olarak da “Cevrî, Sa'dî, Aynî ve Şeref Hanım”ın Sûriyye Tarihlerinin metinleri yer almaktadır. “İçerisinde Sûrnâme Niteliği Taşıyan Bölümler Bulunan Bazı Eserler” başlığı altında 8 ayrı eser tanıtılmıştır.

İkinci bölümde “Düğün ve Şenliklere Genel Bir Bakış” başlığı altında “Düğün ve Şenliklerin Sebep ve Fonksiyonları, Düğün Hazırlıkları ve Yapılan Masraflar, Düğün ve Şenliklerin Mekânı, Düğün ve Şenliklerin Programı, Düğün ve Şenliklerin Süresi, Düğün ve Şenliklere Davet Edilenler, Düğün Ve Şenliklerde Hediyeler” incelenmiştir. Bu bölümün devamında “Düğün Süsleri, Düğün ve Şenliklerde Ziyâfetler, Düğün ve Şenliklerde Yağmalar, Esnaf Alayları, Düğün ve Şenliklerde Oyunlar, Gösteriler ve Eğlenceler” hakkında geniş bilgi verilmiştir. Bu bölümün devamında ise “Âteş İşleri, Sünnet Merasimi ve Özellikleri, Evlenme Düğünlerinde Alaylar” başlıkları altında ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır.

Üçüncü bölüm manzum Sûrnâme metinlerinden oluşmaktadır. Bu bölümde “Âlî, Nâbî, Rif’at, Es’ad, Hızır ve Tahsin” Sûrnâmelerinin transkripsiyonlu metinleri verilmiştir.

Bu önemli eserde 16 sayfalık geniş bir bibliyografya yer almakta ve bu bibliyografyada Sûrnâmeler konusunda yapılan hemen hemen tüm yayınlara yer verilmektedir.

ii. Metin And, *40 Gün 40 Gece, Osmanlı Düğünleri, Şenlikleri, Geçit Alayları*, İstanbul: Toprakbank Yayınları, 2000, 319 s.

Yıllardır yazdığı muhtelif makale ve kitaplarla Osmanlı tiyatrosu ve sanatı konusunda olduğu gibi “Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri” konusunda da bizleri aydınlatan Metin And’ın bu kitabı üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm “Osmanlı Şenliklerinin Genel Yapısı” başlığını taşır ve “Şenliklerin genel görünümü ve işlevleri; Osmanlı şenliklerinin gerekçeleri; Osmanlı şenliklerinin yeri, düzeni, programı” şeklinde alt başlıklardan oluşmaktadır. Kitabın ağırlık noktasını teşkil eden ve “Osmanlı Şenliklerinde Sanatlar ve Gösterimler” başlığını taşıyan İkinci Bölüm, şu alt başlıklardan meydana gelmektedir: “Şiir ve resim sanatları; Mimarlık, dekor, süsleme sanatları; Üç boyutlu tasvir sanatları; Işık sanatları; Dramatik savaş gösterimleri; Sirk ve gözbağcılık sanatları; Musiki ve dans; Dramatik gösterim sanatları; Geçit alayları, nahıllar, şeker bahçeleri; Esnaf alaylarında gösterimler”. “Osmanlı Şenlikleri Bütünüyle Nasıl Bir Gösterimdir?” başlığını taşıyan Üçüncü Bölüm ise, önceki bölümlerin bir özeti niteliğindedir.

Eser, düğün ve şenliklerle ilgili olarak kullanılan muhtelif resimler ve surnâmelerden alınan çok güzel minyatürlerle de görsel olarak da son derece zengindir.

iii. Hatice Aynur, *The Wedding Ceremony of Sâliha Sultân: 1834*, Harvard Üniversitesi YakınDoğu Dileri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995, 2 c. (c. I: 205 sayfa; c. II: 180 sayfa).

Altı ana bölümden oluşan Birinci Cilt’in “Giriş” başlıklı birinci bölümde “Osmanlı saray düğünü, şenlikleri ve edebiyata yansması; Türk edebiyatında Sûrnâme türü ve konusu” alt başlıkları bulunuyor.

İkinci bölümde Saliha Sultan’ın düğün törenini anlatan üç surnâme (Es’ad ve Rif’at’ın surnâmeleri ve yazarı belli olmayan bir surnâme) tanıtılmakta, bunlar arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmektedir.

Üçüncü bölümde, adı geçen surnâmelere göre bu düğün töreni incelenmektedir. Bu bölümde “Düğün hazırlıkları; Düğüne davet edilenler; Düğündeki eğlenceler; Verilen hediyeler; Nişan, çeyiz ve gelin alayları” alt başlıkları altında düğünün muhtevası ve özellikleri ayrıntılarıyla verilmektedir.

Dördüncü bölümde adı geçen üç surnâmenin transkripsiyonlu metni veriliyor.

Beşinci bölüm “Dizin” bölümüdür. Bu bölümde “Özel adlar; Tekke, zâviye, hankah, mevlevihane, dergah, türbe, cami adları; Gösteri sanatları, eğlenceler, oyunlar, sanatçılar ve diğer unsurlar; Müzik; Düğünle ilgili diğer unsurlar” alfabetik olarak ve büyük bir titizlikle verilmiştir.

Altıncı bölüm “Ekler”den oluşmaktadır. Bu bölümde dönemin önemli gazetesi *Takvîm-i Vekâyi*'de düğünle ilgili olarak yer alan haberler; ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde düğünle ilgili olarak bulunan belgeler transkripsiyonlu olarak verilmiştir.

Eserin ikinci cildi, metinlerin tıpkıbasımlarından oluşmaktadır. Burada *Sûrnâme-i Es'ad*, *Sûrnâme-i Rifat* ve yazarı belli olmayan sûrnâmenin tıpkıbasımları ile birlikte, *Takvîm-i Vekâyi*'de yer alan düğünle ilgili haberler ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan düğünle ilgili belgelerin de tıpkıbasımları verilmiştir. Bu cildin sonunda da yine ayrıntılı bir dizin bulunmaktadır.

iv. Nurhan Atasoy, 1582 Surname-i Hümayun, Düğün Kitabı, İstanbul: Koçbank Yayınları, 1997, 136 s.

Bu eser, 1582 yılında III. Murad'ın şehzadesi III. Mehmed için yapılan muhteşem düğünü anlatan ve İntizami tarafından kaleme alınan meşhur *Surname-i Hümayun* hakkındadır.

Eserin giriş kısmında özel olarak 1582 şenliği, genel olarak diğer şenlikler ve 1582 şenliğini anlatan *Sûrnâme-i Hümayun* hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Bu eserin neden ve nasıl hazırlandığı konusu da bu bölümde verilen bilgiler arasındadır.

Daha sonra Sultan III. Murad ve Dönemi hakkında kısaca bilgi verilmiş; bu surnamenin yazarı İntizami ile minyatürlerini yapan Nakkaş Osman tanıtılmış; eserin minyatürlü olarak hazırlanışının hikayesi de anlatılmıştır.

Bundan sonra sûrnâmeden yola çıkılarak ve kronolojik olarak düğün ve düğünün safhaları anlatılmıştır. Bu bölüm bir özet mahiyetindedir ve orijinal metin bulunmamaktadır. Düğünün tafsilatının anlatıldığı yerlerde konuyla ilgili görsel malzeme yani eserden alınan minyatürler bulunmaktadır ki bunlar özenle seçilmiş ve mükemmel bir baskıyla esere yerleştirilmiştir.

Eserin sonunda ise bir sayfada surnameden bir metin çevirisi yer alıyor, devamında da “Hediyeler”, “Kısaltma ve Notlar”, “Minyatür ve Resim Listesi”, “Bibliyografya” bulunuyor.

iv. Esin Atıl, Levni ve Surname: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü, İstanbul: Koçbank Yay., 1999, 248 s.

Sanat tarihçisi ve minyatür uzmanı Esin Atıl tarafından hazırlanan bu kitap, 1720 yılında III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid için düzenlenen görkemli sünnet düğününü anlatmaktadır. Düğünü anlatan bu eser XVIII. yüzyılın önemli şairlerinden Vehbî tarafından kaleme alın-

miştir. Birçok yazma nüshası bulunan *Vehbî Surnamesi*'nin minyatürlü nüshaları da bulunmaktadır. İşte bu nüshalardan biri de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A. 3593 künyeli nüshadır.

Esin Atıl, bu nüshayı esas alarak kitabını hazırlamıştır. Kitaptaki başlıklar şunlardır: “Sunuş; Önsöz; Okuyucuya Notlar; Tarihsel ve Kültürel Ortam: Lale Devri; Çağın Sanatsal Üretimi; Sur ve Surname: 1720 Şenliği; Şenliğin Resimsel Öyküsü; Şenlikte Rol Alanlar; Sözlük; Seçilmiş Kaynakça; Resimler.”

Vehbî'nin kaleme aldığı ve Levnî'nin resimlediği bu önemli eserde düğünün muhtelif safhalarını anlatan 137 minyatür bulunmaktadır. Esin Atıl, bu minyatürler eşliğinde muhteşem düğünün bir nevi özetini verir.

vi. Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*, Ankara, 1972, 158+48 s.

Bu eser, 1675 yılında padişah IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmet için Edirne'de yaptırılan muhteşem sünnet düğününü konu almaktadır. Adı geçen şenliği daha çok sanatsal ve teatral açıdan değerlendiren bu eser Önsöz ve Giriş'ten sonra 8 ana başlıktan meydana gelmektedir: (I) Edirne'de XV. Yüzyılda Yapılan Şenlikler; (II) IV. Mehmet'in Kişiliği ve Sanata Olan İlgisi; (III) Edirne'deki 1675 Şenliği'nin Hazırlanışı ve Yeri; (IV) Şenlik Düzeni: Sünnet Düğünü, Evlenme Düğünü; (V) Geçit Töreni Gösterileri: Nahl, Yapma Bahçe, Şekerden Tasvir, Esnaf Gösterileri; (VI) Seyirlik Oyunları: Musiki, Çeşitli Hüner gösterenler (Canbaz, Zorbaz, Şemşirbaz, Kûzebaz, Gürzbaz, Gözbağcı, Yılanbaz, Hayvan Oynatıcılar, Gölge Oyunu ve Kukla); Sportif Oyunlar ve Yarışmalar: (Matrak Oyunu, Okçuluk, Binicilik, Yaya Yarışları, Cirit, Güreş); Donanma ve Gece Eğlenceleri: (Fişekler, Işık Gösterileri); (VII) Dans ve Soytarlık: Dans: (Dinsel Danslar, Savaş Dansları, Hüner Gösterilen Danslar, Taklit Dansları, Erotik Danslar), Soytarlık: (Curcunabazlar, Tiryakiler, Tulumcular); (VIII) Dramatik Gösteriler: (Kollar, Konulu Güldürüler, Savaş Oyunları).

Bu önemli eser “Sonuç”, “Kaynakça”, “Genel Dizin” ve “Şenlik Dizini” bölümleriyle sona ermektedir. Kitabın sonunda, yerli ve yabancı kaynaklardan alınmış muhtelif resimler, çizimler, minyatürler içeren 48 sayfalık bir kısım bulunmaktadır. Bunların bir kısmı adı geçen şenliğe, bir kısmı ise genel olarak bu tür şenliklere aittir.

vii. Metin And, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1982, xi+266 s.

Konunun uzmanlarından Metin And'ın bu eseri genel olarak Osmanlı şenlikleri ve özel olarak da sanatsal ve teatral açıdan Surnameler konusunda yazılan en önemli eserlerdendir. Bu eser bu konuda daha sonra yazılacak olan kitap ve makalelere de birçok açıdan ışık tutmaktadır.

Bu önemli Kitap üç Kesim'den oluşmaktadır:

Birinci Kesim: Osmanlı Şenliklerinin Genel Yapısı: (I) Şenliklerin Genel Gö-

rünümü ve İşlevleri, (II) Osmanlı Şenliklerinin Gerekçeleri, (III) Osmanlı Şenliklerinin Yeri, Düzeni, Programı.

İkinci Kesim: Osmanlı Şenliklerinde Sanatlar: (IV) Şiir ve Resim Sanatları, (V) Mimarlık, Dekor, Süsleme Sanatları, (VI) Üç Boyutlu Tasvir Sanatları, (VII) Işık Sanatları, (VIII) Dramatik Savaş Gösterimleri, (IX) Sirk Sanatları, (X) Göz-bağcılık Sanatı, (XI) Musiki, (XII) Dans ve Sözsüz Dramatik Sanatları, (XIII) Sözlü Dramatik Gösterim Sanatları, (XIV) Nahıllar, Şeker Bahçeleri, Geçit Alayları, (XV) Esnaf Alaylarında Gösterimler.

Üçüncü Kesim: Parçalardan Bütüne: (XVI) Osmanlı Şenlikleri Bütünüyle Nasıl Bir Gösterimdir?

Eser, “Kaynakça Notları” başlıklı bir kısımla sona ermektedir. Bu kısımdan sonra ise eserde işlenen konularla ilgili yerli ve yabancı kaynaklardan alınmış muhtelif resimler, çizimler ve minyatürler yer almaktadır.

Bibliyografya

- Abdî, *Sûrnâme*, Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan No: 823, Hazine No: 1573; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih No: 343; Bayezit Kütüphanesi, Umumi No: 10391; Edirne Selimiye Kitaplığı No: 2315.
- Açıkgöz, Saim, “Düğün ve Yağma Geleneği”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1963, c. VIII, 172, s. 325.
- Ahmed Rasim, *Tarih ve Muharrir*, (*Bizde Lu'biyyât*), İstanbul 1329.
- Ahmed Refik, *Onuncu Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı*, Abdullah Uysal (haz.), Ankara, 1987.
- Aksel, Malik, “Bursa’da Sünnet Düğünleri”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 1975, 16, s. 7223.
- Âlî, Gelibolulu Mustafa, *Mevâ'idü'n-Nefâis fî Kavâ'idil-Mecâlis*, (Tıpkı Basım), İstanbul, 1956.
- Âlî, Gelibolulu Mustafa, *Sûrnâme (Câmi'u'l-Buhûr Der-Mecâlis-i Sûr)*, Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat No: 203; Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 4318; Bayezid Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi No: 1916; Kahire Kütüphanesi No: T.K. 222.
- Ali Rıza Bey (Balıkhane Nazırı), *Bir Zamanlar İstanbul*, Niyazi Ahmet Banoğlu (haz.), İstanbul, 1973.
- Ali Seydî Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, İstanbul, ts.
- Ali Süha, “Eski Şenlik ve Donanmalar”, *Resimli Tarih Dergisi*, Şubat 1956, 2-74, s. 82-84.
- Ali Süha, “Sarayda Bayram Merasimi”, *Resimli Tarih Dergisi*, 3-75, s. 149-151.
- Alus, Sermet Muhtar, “Şehzadelerin Son Sünnet Düğünleri”, *Yedigün Dergisi*, 21 Şubat 1939, sy. 311.
- And, Metin, “1582 Şenliği Üzerine Önemli Bir Belge”, *Forum Dergisi*, 1 Mart 1961, sy. 166.

- And, Metin, "A History of Populer Entertainment and Theatr in Turkey", *Forum Dergisi*, 1963, sy. 64, s. 118-130.
- And, Metin, "Çengiler ve Köçekler", *Hayat Tarih Mecmuası*, Mart 1968, s. 25-29.
- And, Metin, "Eski Meddahlar ve Hayalciler Üzerine", *Forum Dergisi*, 1 Temmuz 1961, sy. 174.
- And, Metin, "Eski Osmanlı Şenlikleri Üzerine Üç İtalyan Kaynağı", *Forum Dergisi*, 1 Aralık 1961, sy. 184.
- And, Metin, "Eski Türk Hokkabazları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Mart 1969, s. 44-47.
- And, Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, İstanbul, 1985.
- And, Metin, "Gene 1582 Şenliği Üzerine", *Forum Dergisi*, 1 Nisan 1961, sy. 168.
- And, Metin, "III. Selim Çağının Seyirlik Oyunları", *Türk Folklor Araştırmaları*, Haziran 1963, sy. 143.
- And, Metin, "İlk Türk Canbazları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Mayıs 1967, s. 34-39.
- And, Metin, "İstanbul'da Tarihin En Görkemli Sanat Şenliği: Kinetik ve Üç Boyutlu Tasvirler, Dekor ve Nahıllar I", *Milliyet Sanat Dergisi*, Haziran 1978, sy. 281, s. 10-13.
- And, Metin, "İstanbul'da Tarihin En Görkemli Sanat Şenliği: Kinetik ve Üç Boyutlu Tasvirler, Dekor ve Nahıllar II", Haziran 1978, sy. 282, s. 9-13.
- And, Metin, "Kanijeli İbrahim Paşa Nasıl Evlenmişti?", *Hayat Tarih Mecmuası*, Kasım 1968.
- And, Metin, *Kırk Gün Kırk Gece*, İstanbul, 1959 [40 Gün 40 Gece: Osmanlı Düğünleri Şenlikleri Geçit Alayları, İstanbul: Toprakbank Yayınları, İstanbul 2000]
- And, Metin, "Makbul İbrahim Paşa ve Düğünü", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ağustos 1969, s. 5-9.
- And, Metin, "Ortaoyunu Nasıl Çıktı?", *Türk Dili Dergisi*, Mart 1968, sy. 198.
- And, Metin, "Osmanlı Düğünlerinde Nahıllar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ocak 1969, s. 16-18.
- And, Metin, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Ankara, 1982.
- And, Metin, "Düğünlerle İlgili Eski Bir türk Sanatı Nahıl", *Kültür ve Sanat Dergisi*, İstanbul 1989, sy. 2, s. 19-25.
- And, Metin, "Seyirlik Danslarda Oyuncu Oğlanlar I", *Forum Dergisi*, 15 Eylül 1958.
- And, Metin, "Seyirlik Danslarda Oyuncu Oğlanlar II", *Forum Dergisi*, 1 Ekim 1958.
- And, Metin, "Türklerde Dekor Sanatı ve Dramatik Savaş Gösterileri", *Türkiyemiz Dergisi*, 7 Haziran 1972, s. 12-19.
- And, Metin, "XVI. Yüzyılda Şehzadelerin Sünnet Düğünü", *Hayat Tarih Mecmuası*, Şubat 1969.
- And, Metin, "XVI. Yüzyılda Temizlik ve Hamamlar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Ekim 1969.
- And, Metin, "XVI. Yüzyılda Spor, Eğlence, Oyun", *Hayat Tarih Mecmuası*, Mart 1970, s. 5-8.
- And, Metin, *Osmanlı Tasvir Sanatları: I, Minyatür*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.
- Arslan, Mehmet ve İ. Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyyatı (Divan, Senedü'ş-Şu'arâ, Vilâdetnâme (Sûrnâme), İntisâbü'l-Mülûk (Hâbnâme)*, Sivas, 1994.

- Arslan, Mehmet, "1675 Edirne Şenliği Üzerine Üç Önemli Eser ve Bu Eserlerdeki "Hediye" Bölümü", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 1991, sy. 14, s. 92-121.
- Arslan, Mehmet, "A Great Ottoman Festivity: Circumcision Feast of Prince Mehmed III", *The Turks*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. III, s. 974-984.
- Arslan, Mehmet, "II. Mustafa'nın Kızı Safiye Sultan'ın Düğünü Üzerine Önemli Bir Belge", *Kızılırmak Dergisi*, Ağustos 1992, sy. 8, s.15-22.
- Arslan, Mehmet, "II. Mustafa'nın Kızları Ayşe Sultan ve Emine Sultan'ın Düğünleri Üzerine Bir Belge", *Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü "Revak" Dergisi*, 1996, s. 60-70.
- Arslan, Mehmet, "III. Ahmed'in Kızı Fatma Sultan'ın Düğünü Üzerine Önemli Bir Belge", *Yedi İklim Dergisi*, Ocak 1993, sy. 34, s. 66-74.
- Arslan, Mehmet, "Manzum Sûrnâmelerin Son Örneği: Tahsin Sûrnâmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 1994, sy. 17, s. 197-218.
- Arslan, Mehmet, "Mensur Sûrnâmelerin Son Örneği: Nâfi' Sûrnâmesi (Peyâm-ı Sûr)", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 1993, sy. 15-16, s. 117-146.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Dönemi Düğün ve Şenliklerinde Nahıl Geleneği, 1675 Edirne Şenliği ve Bu Şenlikte Nahıllar", *Yedi İklim Dergisi*, Mart 1994, sy. 48, s. 71-85.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Döneminde Padişah Çocuklarının Doğumları Münasebetiyle Yapılan Şenlikler ve Vilâdet-nâme-i Hadice Sultan", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1997, sy. 4, s. 21-56.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Düğünlerinde Esnaf Alayları", *Milli Folklor Dergisi*, Kış 1991, sy. 12, s. 27-31.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Düğünlerinde Yağma Geleneği", *Milli Folklor Dergisi*, Yaz 1991, sy. 10, s. 54-57.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Şenliklerinde Şekerden Tasvirler", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1992, sy. 71, s. 35-42.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Şenliklerinde Tulumcular", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Mart 1992, sy. 63, s. 41-49.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı'da Bir Muhteşem Şenlik: Şehzade Sultan Mehmed'in (III. Mehmed) Sünnet Düğünü", *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, c. XI, s. 871-886.
- Arslan, Mehmet, "Osmanlı Saray Düğünleri ve Bu Konuda Yazılan Eserler: Sûrnâmeler", *Osmanlı*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, c. IX, s. 169-189.
- Atasoy, Nurhan, "III. Murad Şehinşâhnâmesi, Sünnet Düğünü Bölümü ve Philadelphia Free Library'deki İki Minyatürlü Sayfa", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, 1973, sy. IV, s. 359-370.
- Atasoy, Nurhan, "Minyatürlerde Türk Donanması", *Türkiyemiz Dergisi*, İstanbul, 1975, sy. 17.
- Atasoy, Nurhan, *1582, Surnâme-i Hümayun, Düğün Kitabı*, İstanbul: Koçbank Yayınları, 1997.

- Atıl, Esin, "Sûrnâme-i Vehbî, An Eighteenth Century Ottoman Book Festivals" Doktora Tezi, The University of Michigan, 1969.
- Atıl, Esin, "The Story of an Eighteenth Century Ottoman Festival", *Muqarnas*, Leiden, 1993, sy. 10, s. 181-200
- Atıl, Esin, *Levni ve Surname: Bir Osmanlı Şenliğinin Öyküsü*, İstanbul: Koçbank Yayınları, 1999.
- Aydinoğlu, Gülali, "Posof'ta Evlenme ve Sünnet Düğünü Geleneği", *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 1972, sy. 14, s. 6224.
- Aynur, Hatice, "Osmanlı Saray Düğünlerinin Edebiyata Yansıması", *Sözden Yazıya Edebiyat İncelemeleri*, İstanbul, 1994, s. 25-32.
- Aynur, Hatice, "Saliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikler", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Ocak 1989, sy. 61, s. 303-339.
- Aynur, Hatice, "Padişah kızlarının Evliliklerine Bir Bakış ve Saliha Sultan'ın Cehizi", Tebliğ, *III. Sanat Tarihi Araştırmaları Haberleşme Semineri: Tarih Öncesinden Günümüze Anadolu Kadınının Sosyal ve Kültürel Konumu*, 9-13 Mayıs 1994.
- Aynur, Hatice, "Sultan II. Mahmud'un Kızı Saliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa'nın Düğün Törenini Anlatan Sûrnâmeler", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1988.
- Aynur, Hatice, *The Wedding Ceremony of Sâliha Sultân: 1834, Part 1: Textual Analysis and Critical Edition*, Harvard University, 1995.
- Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Prof. Dr. Coşkun Üçok, Ankara, 1982.
- Bayat, Ali Haydar, "Fatih'in Tertib Ettiği Sünnet Şenlikleri: Sûr-ı Hümayunlar", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Temmuz 1983, Yıl: 12, sy. 3, s. 51-62.
- Bayat, Ali Haydar, "Osmanlı Devri Saray Sünnet Şenlikleri (Sûr-ı Hümayunlar)", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, 1986, sy. 3, s. 53-76.
- Bayat, Ali Haydar, "Osmanlı İmparatorluğu Türkiyesinde Saray Dışı Sünnet Merasimleri", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, c. IV, Ankara 1982.
- Bayat, Ali Haydar, "Osmanlı Devleti Döneminde Sünnet Merasimleri", *Türk Folkloru Dergisi*, Haziran 1982, sy. 35, s. 3-5.
- Bayat, Ali Haydar, "Tarihte Sünnet ve Tarihimizde Folklorumuzda Sünnet Şenlikleri", Doçentlik Tezi.
- Bayat, Ali Haydar, "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Guvâhî'nin Ölüm Tarihi Üzerine", *Türk Folkloru*, Ağustos 1986, s. 85.
- Bayken, Saliha, "Sûrnâme-i Seyyid Vehbî, Şahıslar, Hediyeler, Kıyafet ve Kumaşlar", Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1946-1947.
- Bayram, Sadi, "Türklerde Esnaf Teşkilatı ve Loncalar", *Milli Kültür Dergisi*, 1977, c. I, sy. 7.
- Bayrı, M. Halid, "İstanbul'da Sünnet Düğünü", *Halk Bilgisi Haberleri*, İstanbul, 1941, sy. 121, s. 14-16.
- Bayrı, M. Halid, "İstanbul'da Sünnet Düğünü", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1953, sy. 3, s. 776.

- Bombaci, Alessio, "On Ancient Turkish Dramatic Performances", *Aspects of Altaic Civilization*, Ural-Altaic Series, 23, 1963, s. 87-117.
- Boyraz, Şeref, "İlk Mensur Sûrnâme Müellifi: İntizâmî", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1995, sy. 1, 1995, s. 227-231.
- Boyraz, Şeref, "Sûrnâme-i Hümayûn'da Folklorik Unsurlar", Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 1994.
- Bozacı, Selami, "Türk Edebiyatında Sûrnâmeler ve Sûrnâme-i Hızır", Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1980.
- Cemil, Mehmet, "III. Sultan Ahmet Devrinde Sünnet Düğünleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1971, sy. 10.
- Cenkmen, Emin, *Osmanlı Sarayı ve Kıyafetleri*, İstanbul, 1958.
- Cezar, Mustafa, "Osmanlı Padişahlarının Eğlencelerinden Muhteşem düğünler", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1952, III.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Zâtî'nin Letâyifi I", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1970, c. XVIII, s. 25-51.
- Çavuşoğlu, Mehmet, "Zâtî'nin Letâyifi II", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1977, c. XXII, s. 143-161.
- Çetinkaya, Haydar, "Kars Yöresi Terekeme Köy Düğünlerinde Şah Bezeme ve Kaldırma Geleneği", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1982, c. IV, s. 83-92.
- Çetintaş, Sedat, "İbrahim Paşa'nın Düğünü", *Çınaraltı Mecmuası*, 1941, sy. 2, s. 12-13.
- Çetintaş, Sedat, "Şehzadelerin Sünnet Düğünü", *Çınaraltı Mecmuası*, 1941, sy. 3, s. 12-13.
- D'Ohsson, I. M., *Harem-i Hümayun*, çev. Ayda Düz, *Hayat Tarih Mecmuası* İlavesi, İstanbul, 1972.
- D'Ohsson, I. M., *XVIII. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, İstanbul, ts.
- Dalcı, Osman Salih, *İslamda Sünnet Merasimleri*, İstanbul, 1976.
- Dalkılıç, Nuri, "Dördüncü Mehmed'in Lehistan Seferine Çıkışı Münasebetiyle Yapılan Muazzam Merasim", *Resimli Tarih Dergisi*, Şubat 1956, 2-74, s. 90-95.
- De Busbecq, Ogier Ghiselin, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, Aysel Kurutluoğlu (haz.), İstanbul, ts.
- Dirimtekin, Feridun, "Ecnebi Seyyahlara Nazaran XVII. Asırda İstanbul'un Medeni ve İctimai Hayatı", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, sy. V'ten ayrı basım, İstanbul, 1959.
- Dirimtekin, Feridun, *Ecnebi Seyyahlara Nazaran XVI. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul, 1964.
- Dirimtekin, Feridun, "Onsekizinci Asrın İkinci Yarısında İstanbul", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, sy. IV'ten ayrı basım, İstanbul, 1958.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, *Şeyhulislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul, 1983.
- Ercan, Hakkı, "Sünnet Düğünlerinde Adetler", *Türk Yurdu Dergisi*, Haziran 1956, s. 946.
- Ertuğrul, Sârâ, *Geçmiş Zaman Olur ki*, İstanbul, 1953.

- Es'ad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadîme)*, İstanbul, 1979.
- Es'ad, *Sûrnâme-i Es'ad*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 3022.
- Es, Hikmet Feridun, "Oldu da Bitti Maşallah", *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, Temmuz 1980.
- Esath, Mustafa Râgıb, "Bir Devrin Tarihini Konaklardan Dinleyelim", *Son Posta*, 8 Mayıs 1944.
- Farooqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, İstanbul, 1993.
- Felek, Burhan, "Sünnet", *Milliyet*, 23 Haziran 1979.
- Geleneksel Türk Tathırları Sempozyumu Bildirileri 17-18 Aralık Ankara 1983*, Ankara, 1984.
- Giz, Adnan, "Altı Vezirle Evlenen Bir Sultan, Ayşe Sultan", *Tarih Dünyası*, Temmuz 1950, c. I, sy. 7.
- Giz, Adnan, "II. Mahmud'un Kızları", *Tarih Dünyası Dergisi*, 8 Ocak 1950, s. 318.
- Giz, Adnan, "İkibuçuk Yaşındaki Gelin Sultan", *Yıllar Boyu Tarih Dergisi*, İstanbul, Ekim 1978.
- Giz, Adnan, "Osmanlı Prensesleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Tez No: 27.
- Giz, Adnan, "Üç Yaşında Evlenen Sultanlar", *Tarih Dünyası Dergisi*, Mayıs 1950, c. I, sy. 3.
- Göksel, Aslı, "The Surname of Abdî As a Sample of Old Turkish Prose", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1983.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Bir Saltanat Düğünü", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık I*, 1986, s. 21-55.
- Gökyay, Orhan Şaik, *Görgü ve Toplum Kuralları Üzerine Ziyafet Sofraları* (Gelibolulu Âlî), c. I-II, İstanbul.
- Haşmet, *Sûrnâme-i Haşmet (Vilâdetnâme-i Hibetullah Sultan)*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 1940; Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi No: 992, Esad Efendi No: 2511/2; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Yeni No: 3979, Hazine No: 1603; Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri Tarih No: 626; Ankara Milli Kütüphane No: Yz. A. 1825/1.
- Haşmet, *Vilâdetnâme*, Reşat Ekrem Koçu (haz.), İstanbul, 1939.
- Haşmet, *Vilâdetnâme-i Hibetullah Sultan*, İstanbul, 1282.
- Hazîn (Mehmed), *Sûrnâme-i Hazîn*, Yz.: Bayezit Devlet Kütüphanesi, Nureddin Paşa Bölümü, No: 10267.
- Hınçer, İhsan, "Sünnetin Tarihçesi ve Sünnet Düğünleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, Kasım 1971, sy. 268.
- Hızır, *Sûrnâme-i Hızır*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 6122; Ankara Milli Kütüphane No: Yz. C. 5/2.
- Hüseyin Hezarfen, *Telhîsü'l-Beyân fî Kavânîn-i Âl-i Osmân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm No: 117; fotokopi No: 27.
- İnce, Adnan, "Divan Şiirinde Nahıl", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Haziran 1988, sy. 54, s. 89-96.
- İnce, Adnan, "Nevşehir Yöresinde Nahıl Geleneği ve Diğer Bazı İllerimizdeki Benzerleri", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri*, s. 145-151.

- İntizâmî, *Sûrnâme (Sûrnâme-i Hümayun)*, Yz.: Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu No: 642; İstanbul Atatürk Kitaplığı, Belediye Kitapları Bölümü No: 0. 108; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1344; Viyana Nationale Bibliothek, No: 1019; Leiden Kitaplığı No: 309.
- “Sünnet”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, c. VII, s. 112.
- Kahraman, Âtîf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Ankara, 1995.
- Kaplan, Mehmet, “Eski Türklerde Ziyafet Geleneği ve Fatih Sultan Mehmed'in Oğulları İçin Yaptırdığı Sünnet Töreni”, *İstanbul'da Tıp Öğreniminin 500. Yıl dönümü*, İstanbul, 1971.
- Karahan, Abdulkadir, *Kânûnî Sultân Süleymân Çağı Şâirlerinden Figânî ve Divânçesi*, İstanbul, 1966.
- Kılıç, Erol, “Levni'nin Surname-i Vehbî Minyatürleri Üzerine”, *Yedi İklim Dergisi*, 1993, sy. 37, s. 49-53.
- Kızıltan, Mübeccel, “Mehmed Hazin ve Surnâme'si”, *Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 1988, sy. 4, s. 61-98.
- Kızıltan, Mübeccel, “The Surname of Hazin as a Sample of Old Turkish Prose”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 1987.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1967.
- Koçu, Reşat Ekrem, “Üçüncü Murad, Şemsi Ahmed Paşa ve Şehzade Mehmed'in Sünnet Düğünü”, *Resimli Tarih Dergisi*, 11-83, s. 731-734.
- Kurgan, Nevhiz, “Haşmet ve Surnamesi'nin İctimai Bakımdan Tetkiki”, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1946-1947.
- Kut, Günay, “Kanuni'nin Oğulları Sultan Bayezit ve Sultan Cihangir'in Sünnet Düğünlerindeki Kına Gecesi Ziyafeti”, *Gourmet 1987*, İstanbul: Rönesans Yayınları, 1987, s. 18-21.
- Kut, Günay, “Şehzâde Cihangir ve Bayezid'in Sünnet Düğünlerinde Yemekler Üzerine”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Bildirileri, c. V: Maddî Kültür*, Ankara, 1987.
- Küntür, Azize, “Nâbî ve Sûrnâmesi'nin Edebi ve İctimai Bakımdan Tetkiki”, Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1944-1945.
- Lady Montagu, *Türkiye Mektupları, 1717-1718*, çev. Aysel Kurutluoğlu, İstanbul, ts.
- Lebib, *Sûrnâme-i Lebib*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 6097.
- Lecomte, Pretextat, *Türkiyede Sanatlar ve Zenaatlar*, Ayda Düz (haz.), İstanbul, ts.
- Levend, Âgah Sırrı, *Nâbî'nin Sûrnâmesi*, İstanbul, 1944.
- Lewis, Raphaela, *Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat*, İstanbul, 1973.
- Melek İbrahim, *Sûrnâme (Vilâdetnâme-i Hadîce Sultan)*, Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1631.
- Melek, Z., “Eski Devirlerde Çengiler ve Köçekler”, *Resimli Tarih Mecmuası*, Kasım 1953, s. 47.
- Musâhipzâde Celal, “Çengi Kolları”, *Dârübedâyi*, 15 Aralık 1931.
- Musâhipzâde Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İstanbul, 1946.
- Müller, Georgina Max, *İstanbul'dan Mektuplar*, çev. Afife Buğra, İstanbul, 1978.
- Nâ'îlî Efendi, *Teşrifât Risâlesi*, Yz. Topkapı Sarayı Müzesi Yazmaları, No: 613.
- Nâbî, *Sûrnâme-i Nâbî*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 1774, v. 41a-58b.

- Nâfi' (Abdunnâfi' İffet Efendi), *Peyâm-ı Sûr*, İstanbul, 1274.
- Nâfi' (Abdunnâfi' İffet Efendi), *Sûrnâme-i Nâfi'* (*Sûrnâme-i Selâtin*), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 2998.
- Neave, Dorina L., *Eski İstanbul'da Hayat*, çev.: Osman Öndeş, İstanbul, 1978.
- Nutku, Özdemir, "Die Werfremdurg im Orta Oyunu", *Maske und Kothurn*, 1970, c. XVI, sy. 3-4, s. 87-117.
- Nutku, Özdemir, "Eski Şenliklerde Donanma ve Gece Eğlenceleri", *Argos*, Kasım 1989, sy. 15, s. 66-73.
- Nutku, Özdemir, "II. Mahmut Döneminde Düzenlenen Önemli Şenlikler", *TTK VIII. Uluslararası Kongre Bildirileri*, 15 Ekim 1976.
- Nutku, Özdemir, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği*, Ankara, 1987.
- Nutku, Özdemir, "Türk Şenliklerinin Güç ve Bolluk Simgesi: Nahl", *Sanat Olayı*, Ocak 1981, sy. 1.
- Olgun, Tahir, *Şair Nev'î ve Sûriyye Kasidesi*, İstanbul, 1937.
- Orhonlu, Cengiz, "Sünnet Düğünü", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1970, c. II. s. 242-247.
- Önder, Ali Rıza, "Ürgüp Düğünlerinde Nahl", *Türk Folkloru Araştırmaları*, Mayıs 1956, sy. 82, s. 1315-1317.
- Önen, Yaşar, "Hans Dernschwam'ın Gözü İle Kanuni Devrinde Türkiye", *Dünya Edebiyatından Seçmeler*, 1977, sy. 4.
- Örnek, Sedat Veyis, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Ankara, 1979.
- Özen, Mine Esiner, "Tükçede Kumaş Adları", *Tarih Dergisi*, Mart 1980-1981, sy. 23, Fatih Sultan Mehmed'e Hatıra Sayısı'ndan ayrı basım, İstanbul, 1982.
- Özergin, M. Kemal, "Evliya Çelebi'ye Göre XVII. Yüzyılda Osmanlı Ülkesinde Çalgılar", *Türk Folklor Araştırmaları*, sy. 262, 263, 264, 265.
- Özergin, M. Kemal, "Letâif-i Esnaf", *Türk Folklor Araştırmaları*, Aralık 1966, sy. 209.
- Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985.
- Öztekin, Ali, *Gelibolulu Mustafa Âli, Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr, Edisyon Kritik ve Tahlil*, Ankara: TTK Yay., 1996.
- Ötekin, Nezahat, "Âli'nin Sûrnâmesi'ndeki Vezin Değişiklikleri", *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1991, sy. 6, s. 183-193.
- Öztelli, Cahit, "Yağma Geleneği", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1963, VII(167):2, s. 3080, 3082.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, İstanbul, 1983.
- Pardoe, Julia, *Yabancı Gözü ile 125 Yıl Önce İstanbul*, çev. Bedriye Şanda, İstanbul, 1967.
- Prochazka-Eisl, Gisela Maria, *Das Sûrnâme-i Hümayûn: Die Wiener Handschrift in Transkription, mit Kommentar and Indices Versehen*, İstanbul, 1993.
- Rif'at, *Sûrnâme (Gülşen-i Hurremî)*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 5555.
- Sâmih Fethi, *Hibetullah Sultan ve Zevci*, İstanbul, 1330.
- Saz, Leyla, "Saray ve Harem Hatıraları", *Yeni Tarih Dergisi*, 1958, sy. 2.

- Semiha, "Sûrnâmeler", Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1934-1935.
- Sertoğlu, Mithat, "Kanuni Devrinin Perde Arkası", *Hayat Tarih Mecmuası*, 1976, sy. 1, s. 29.
- Sevengil, Refik Ahmet, *Türklerde Dram Sanatı*, İstanbul, 1959.
- Sevin, Nureddin, "Sûrnâme Ressamları", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara, 1962.
- Sevin, Nureddin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*, İstanbul, 1973.
- Sevin, Nureddin, "Türk Gölge Oyununun Kaynağı Üzerine", *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, Ankara, 1974, s. 56-63.
- Seyyid Lokman, *Hünernâme II*, Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1524.
- Seyyid Lokman, *Şehensahnâme II*, Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat No: 200.
- Seyyid Vehbî, *Sûrnâme*, Reşat Ekrem Koçu (haz.), İstanbul, 1939.
- Seyyid Vehbî, *Sûrnâme*, İstanbul, 1339.
- Sihhatnâme ve Sûr-ı Hûtâna Müteallik Kasâ'id*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan No: 826.
- Sirer, Münir, "Vilâdet-i Hümâyûn ve Beşik Alayları", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1953, sy. 4.
- Soyyanmaz, İ. Hakkı, "Eski Edirne'de Deveci, Leblebici, Arap Oyunları ve Sünnet Düğünleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, 1973, sy. 13, s. 6123.
- Stout, Eliot, "The Sur-ı Hümayun of Murad III: A Study of Ottoman Pageantry and Entertainment", Doktora Tezi, The Ohio State University, 1966.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin No: 2802.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: Leiden Kütüphanesi, No: 309.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: National Bibliotheque H. 95, Flugel 1101.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: D-10590.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: D-10591.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Yz.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine No: 1573/2.
- Sûrnâme* (müellifi belli değil), Nedret İşli Koleksiyonu
- Şehsüvaroğlu, Haluk Y., *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul, ts.
- Şehsüvaroğlu, Haluk Y., "Osmanlı Sarayının Bir Muhteşem Düğünü", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1951, II.
- Şeyhoğlu, Hacı Hasan, *Çankırı'da Âhilikten Kalma Esnaf ve Sohbet Teşkilatı*, Çankırı, 1932.
- Tahsin, *Sûrnâme-i Tahsin*, Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 6123.
- Talu, Ercüment Ekrem, "Eski Sünnet Düğünleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1953, c. IV, sy. 39.
- Tansuğ, Sezer, *Şenliknâme Düzeni*, İstanbul, 1961.
- Tecer, Ahmet Kutsi, "Mahyalar ve Kandiller", *Türk Folklor Araştırmaları*, Şubat 1963, sy. 163.

- Terzioğlu, Derin, "The Imperial Circumcision Festival of 1582: An Interpretation", *Muqarnas: An Annual on Islamic Art and Architecture*, Leiden, 1995, c. XII, s. 84-100.
- Tezcan, Semih, *Bir Ziyafet Defteri*, İstanbul, 1998.
- Thevenont, Jean, *1655-1656'da Türkiye*, çev. Nuray Yıldız, İstanbul, 1978.
- Ubucini, F. H. A., *1855'de Türkiye*, çev. Ayda Düz, İstanbul, 1977.
- Uluçay, Çağatay, "Beş Yaşında İken Nikahlanan ve Beşikte Nişanlanan Sultanlar", *Yeni Tarih Dergisi*, 1957, sy. 1, s. 103-107.
- Uluçay, Çağatay, *Harem II*, Ankara, 1992.
- Uluçay, Çağatay, "İstanbul'da XVIII ve XIX. Asırlarda Sultanların Doğumlarında Yapılan Törenlere ve Şenliklere Dair", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, 1958, sy. 4.
- Uluçay, Çağatay, "XVIII. Asırda Yapılan Sultan Düğünlerine Umumi Bir Bakış", *Yeni Tarih Dergisi*, 1957, sy. 1, s. 80-83.
- Uluçay, Çağatay, "Fatma ve Safiye Sultanların Düğünlerine Ait Bir Araştırma", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, 1958, sy. 4.
- Uluçay, Çağatay, *Osmanlı Saraylarında Harem Hayatının İçyüzü*, İstanbul, 1959.
- Uluçay, Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara, 1985.
- Uran, Hilmi, *Üçüncü Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü*, İstanbul, 1942.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Nahil ve Nakıl Alayları", *Bellekten*, Ocak 1976, c. XL, sy. 157, Ayrı Basım.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", *Bellekten*, Ocak 1977, c. XLI, sy. 161, s. 79-114.
- Ülkütaşır, M. Şakir, "70 Yıl Önce Sünnet Düğünleri", *Türk Folkloru*, 1979, sy. 1.
- Ünüvar, Safiye, *Saray Hatıraları*, İstanbul, 1964.
- Ünver, Süheyl, *Mahya ve Mahyacılık*, İstanbul, 1932.
- Ünver, Süheyl, *Fatih Devri Yemekleri*, İstanbul, 1952.
- Vehbî, *Sûrnâme-i Vehbî*. Yz.: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. No: 6099, No: 6124, No: 1607, No: 3035; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat No: 223, Yeni No: 607, Yeni No: 3954, Revan No: 825, Hazine No: 1574, Ahmet III no: 3593, Ahmet III No: 3594; Süleymaniye Kütüphanesi M. Halid Efendi No: 244, Esat Efendi No: 2282, Esat Efendi No: 3348/4, Hamidiye No: 952, Zühdü Bey No: 266; Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emîri Tarih No: 344, Ali Emîri Tarih No: 343; İstanbul Bayezid Belediye Kütüphanesi, M. Cevdet No: K-147.
- Yamanlar, Minako, *Sûrnâme, Tercüman Gazetesi* Ramazan İlavesi, 28. 8. 1977.
- Yıldız, Doğan, *Türk Spor Tarihi*, İstanbul, ts.
- Yund, Kerim, "Sünnet Olma Geleneği", *Folklor Süreli Halk Bilimi Dergisi*, 1964.
- Zorlutuna, Salih, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'nin Sahne olduğu Şahane Sünnet ve Evlenme Düğünleri", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s. 265-296.

A Rich Source in Terms of Our Cultural History: The Surnames

Mehmet ARSLAN

Abstract

Surname is an original literary genre specific to the Turkish literature. The term in a sense means “the book of weddings and festivals”. The works falling under this genre were penned by the poets of Divan literature, prose writers and some historians. In general, they describe the festivals and ceremonies addressing the weddings of Ottoman princesses, the circumcision of the princes as well as their births. All details related to these celebrations are provided in a literary style which includes prose, poetry or the two combined. Some have also been written in the form of qasida (eulogy) and historical poetry.

Key words: Surname, Wedding, Festival, Sultan, Prince, Masnawi, Qasida (eulogy), History

Kültür Tarihimiz Açısından Zengin Bir Kaynak: Sur-nâmeler

Mehmet ARSLAN

Özet

Sûrnâmeler, Türk Edebiyatı'na özgü orijinal bir edebi türdür. Bir nevi “düğün ve şenlik kitabı” demektir. Divan Edebiyatı şairleri, nesir yazarları ve bazı tarihçiler tarafından kaleme alınmışlardır. Bu tür eserler; padişah kızlarının evlenme düğünlerini, şehzadelerin sünnet düğünlerini, şehzade ve sultanların doğumları vesilesiyle yapılan şenlikleri anlatırlar. Manzum, mensur, nazım-nesir karışık olarak yazılırlar. Kaside ve Tarih Manzumesi şeklinde yazılanlar da vardır. Bu eserler bir düğün veya şenliğin başından sonuna kadar bütün ayrıntılarını edebi bir dille kaleme alırlar.

Anahtar Kelimeler: Surnâme, Düğün, Şenlik, Padişah, Şehzâde, Mesnevi, Kaside, Tarih.